

2 липня 2020 р.

CEPEJ (2020)9

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ З ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОСУДДЯ (ЄКЕП)

Визначення складності справ у судових системах

Дослідження підготовлено Шені БЕНКІН і Марко ФАБРІ на основі попередньої доповіді Франческо ДЕПАСКУАЛЕ

ДОСЛІДЖЕННЯ ЄКЕП № 28

Ухвалено ЄКЕП за письмовою процедурою 2 липня 2020 р.

Цей текст може підлягати редакційному перегляду

Переклад цього тексту з англійської мови здійснено в межах проєкту Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини», який фінансується Фондом з прав людини, і є виключною відповідальністю перекладачів.

Зміст

1.	Передмова.....	3
2.	Терміни і цілі.....	3
2.1	Що таке визначення складності справ?.....	3
2.2	Цілі і можливе застосування визначення складності справ.....	4
3.	Огляд практик визначення складності справ у судових системах Європи.....	4
3.1	Онлайн-анкета та опитування щодо практик визначення складності справ в Європі.....	5
3.2	Поглиблений огляд систем визначення складності справ у шести країнах Європи.....	12
3.2.1	Австрія.....	12
3.2.2	Данія.....	13
3.2.3	Естонія.....	15
3.2.4	Німеччина.....	16
3.2.5	Румунія.....	17
3.2.6	Нідерланди.....	19
4.	Огляд моделі розрахункового судового навантаження, що застосовується в судах США.....	20
5.	Порівняльний аналіз.....	23
6.	Рекомендації.....	32
7.	Післямова.....	35
	Бібліографія.....	36

1. Передмова

Мета цього дослідження – проаналізувати різні системи визначення складності справ і надати судам та органам влади, що формують політику, інструменти для їх оцінки й вибору системи, що якнайкраще відповідає конкретній судовій системі. Тому у другому розділі буде визначено термін "складність справ" і перелічено можливих користувачів системи визначення складності справ. У цьому контексті важливо відрізнити систему визначення складності справ від систем оцінювання ефективності суддів. Фактично, "складність" справи полягає в тому, наскільки більше або менше робочого часу потребує певна справа в порівнянні з іншими. Це встановлюється методом оцінювання середнього обсягу часу та робочих зусиль, яких потребує опрацювання кожної справи. Цей середній показник не призначений для оцінювання ефективності роботи певного судді порівняно з його або її колегами. Ба більше, ми наголошуємо на тому, що оцінювання ефективності роботи судді є складним та чутливим питанням, що вимагає обережного підходу. Згідно з "міжнародними стандартами"¹ таке оцінювання повинно ґрунтуватися на поєднанні якісного та кількісного аналізу показників, перелік яких є ширшим за той, що застосовується в системах визначення складності справ. Тому оцінювання складності справ не слід плутати з оцінюванням ефективності роботи суддів.

У третьому розділі буде зроблено загальний огляд практик визначення складності справ у державах-членах Ради Європи на основі відповідей на онлайн-анкету та додаткові опитування. Далі в тому ж розділі буде здійснено поглиблений аналіз моделей визначення складності справ в окремих державах-членах: Австрії, Данії, Естонії, Німеччині, Румунії та Нідерландах. У четвертому розділі буде розглянуто як базу для порівняння модель визначення складності справ, запроваджену в США. У п'ятому розділі буде підбито підсумок і здійснено порівняння результатів наших досліджень. Нарешті, останній розділ міститиме перелік рекомендацій. Цей перелік не є вичерпним і містить ключові керівні принципи, які можна застосувати в будь-якій судовій системі, де на меті ставиться запровадити нову систему визначення складності справ або оцінити вже наявну. У цьому контексті ми приділяємо першочергову увагу головним елементам успішності такої системи, одним із яких є істотний і незамінний внесок суддів як ключових учасників процесу розробки і забезпечення функціонування ефективної й надійної системи визначення складності справ. Простіше кажучи, жодна система не буде успішною без повноцінної взаємодії та активного залучення з боку суддів.

2. Терміни і цілі

2.1 Що таке "складність справ"?

Термін "складність справ" ("case-weights") (або "розрахункове судове навантаження" – "weighted caseload") був винайдений у США наприкінці 1970-х років.² Він означає оцінювання складності різних типів справ, виходячи з розуміння того, що справи різних типів відрізняються за обсягом робочого часу судді та зусиль, необхідних для їх опрацювання.

"Складність" справи можна визначити різними способами. Традиційно складність справи визначається за допомогою чисел, які представляють середній обсяг робочого часу, що витрачається на кожен тип справ – від надходження документів до дня завершення розгляду справи. У цьому контексті складність справи не стосується тривалості її розгляду (тобто, кількості днів або років, які спливали від подання документів до ухвалення рішення). Вона стосується реального робочого часу (обрахованого у хвиликах та годинах), який витрачається на всі заходи, пов'язані з розглядом справ кожного типу.³ Термін "заходи, пов'язані з розглядом справи" означає види діяльності судді, притаманні розгляду справ усіх типів, які вимагають уваги з боку судді, наприклад:

¹ ООН, Основні принципи незалежності судових органів, 1985; Комітет міністрів Ради Європи, Рекомендація № R (94) 12, ухвалена 13 жовтня 1994 р.; Рада Європи, Європейська Хартія про статус суддів та Пояснювальна записка до неї, Страсбург, 1998; Консультативна рада європейських суддів (КРЕС), "Про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів", ССЄ (2001), Висновок № 1, Страсбург 2001; Європейська мережа рад юстиції, Дублінська декларація про стандарти прийняття на роботу та призначення членів судових органів від 9-11 травня 2012 р.; Консультативна рада європейських суддів (КРЕС), "Щодо оцінювання діяльності суддів, якості правосуддя і поваги до незалежності судової влади", Висновок № 17, ССЄ(2014), Страсбург, 2014 р.; Міжнародна асоціація суддів, Загальна (універсальна) хартія судді від 14 листопада 2017 р.

² З того часу Національний центр судів штатів (НЦСШ) здійснив понад 100 досліджень і наразі понад 35 країн застосовують формули розрахункового судового навантаження, розроблені НЦСШ. Слід мати на увазі, що в глосарії ЄКЕП судове навантаження (Caseload) визначається як "сума справ на розгляді на певний час плюс справи, які надійшли за певний період". Проте, якщо судове навантаження використовується для визначення необхідної кількості суддів, тоді "судове навантаження" загалом визначається як кількість справ, які надійшли на розгляд.

³ Дослідження судового навантаження на суддів та апарат судів в окружному суді Канзасу, 31 жовтня 2011 р. (Kansas District Court Judicial and Clerk Staff Weighted Caseload Study (October 31, 2011)).

- вивчення справи (наприклад, для підготовки до судових засідань);
- проведення судових засідань (попередні засідання, судовий розгляд, післясудові процедури);
- підготовка ухвал та рішень (включно з ухвалами про застосування запобіжних заходів, остаточними рішеннями та додатковими рішеннями після ухвалення рішення по суті тощо);
- інші види діяльності судді або апарату суду, пов'язані з розглядом справи.

Наведемо такий приклад (лише для ілюстрації): якби складність малозначної справи дорівнювала 1, це означало б, що справа такого типу вимагає в середньому 1 годину для виконання усіх дій/заходів в межах "життєвого циклу" цієї справи. Відповідно, якщо складність поданого до суду колективного позову вимірюється 5 годинами, це означає, що один колективний позов є в п'ять разів часозатратнішим, ніж малозначна справа. Іншими словами, один колективний позов дорівнює п'яти малозначним справам.

Інший метод визначення складності справи полягає в переведенні одиниць часу в відносні величини або в присвоєнні кожному типові справ оцінки (суми балів) чи індикатора (числового чи буквеного). Наприклад, величина 1 або А може бути присвоєна типу справ, який потребує найменше робочого часу для розгляду (від одержання документів до винесення рішення), а отже складність інших типів справ може бути визначена відносно нього. При цьому важливо пам'ятати про те, що представлення складності справ у відносних величинах, балах або індикаторах не дає чіткого уявлення про кількість часу, потрібного для вирішення всіх справ, що надходять протягом одного року. Це можна зробити лише тоді, коли складність справ оцінюється або вимірюється в одиницях робочого часу працівників суду, що витрачається на кожен із типів справ.

Підсумовуючи викладене, вимірювання складності справ означає присвоєння різних показників різним типам справ відповідно до ступеня їхньої складності та потреби в робочому часі суду для кожного типу. Таким чином, складність справ показує, наскільки більш або менш часозатратним є певний тип справ у порівнянні з іншими.⁴

2.2. Цілі та можливе застосування систем визначення складності справ

На самому початку системи визначення складності справ були розроблені для визначення потреб суддів. Ці системи зазнали подальшого розвитку протягом останніх 40 років і, поміж іншого, застосовуються для:

- визначення потрібної чисельності суддів, працівників апаратів судів, прокурорів та/або захисників за призначенням;
- обґрунтування фінансових та бюджетних запитів;
- розподілу працівників системи правосуддя за різними оперативними підрозділами;
- призначення справ до розгляду в конкретному суді;
- встановлення квот продуктивності та стандартів оцінювання;
- планування злиття або скорочення оперативних підрозділів тощо.

Розробка систем визначення складності справ може також бути основою для подальшого аналізу та вжиття заходів, наприклад, визначення проблемних питань судових проваджень, визначення належних практик суддів при опрацюванні справ, а також планування спеціальних програм зі скорочення тривалості проваджень.

3. Огляд практик визначення складності справ у судових системах Європи

З метою збору найновішої інформації щодо практик визначення складності справ в європейських судових системах ми розробили онлайн-анкету, яка містила 21 запитання. Робоча група з судового тайм-менеджменту (SEPEJ-SATURN) розглянула структуру анкети в лютому 2019 р., і в березні того ж року вона була надіслана до держав-членів.

⁴ Федеральний судовий центр. Дослідження складності справ в окружних судах у 2003-2004 рр. 2005 р. (Federal Judicial Center, 2003-2004 District Court Case Weighting Study, 2005)

Секретаріат Робочої групи SATURN надіслав цю онлайн-анкету своїм національним кореспондентам у державах-членах Ради Європи, які на періодичній основі залучаються до проєкту "Оцінювання європейських судових систем".

До кінця травня 2019 р. на анкету відповіли представники 35 держав-членів: **Австрії, Азербайджану, Бельгії, Болгарії, Вірменії, Данії, Естонії, Ісландії, Ірландії, Італії, Кіпру, Литви, Люксембургу, Мальти, Республіки Молдова, Нідерландів, Німеччини, Північної Македонії, Польщі, Португалії, Російської Федерації, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, України, Фінляндії, Хорватії, Чеської Республіки, Чорногорії, Швеції, Швейцарії та Шотландії (Велика Британія).** **Боснія і Герцеговина** надала відповідь на анкету в березні 2020 р., і цю відповідь було належним чином включено до документа. Після цього в окремих країнах було проведено опитування з метою кращого розуміння і подальшого аналізу відповідей на анкету. У цьому опитуванні взяли участь представники таких країн: Австрія, Данія, Естонія, Литва, Нідерланди, Румунія, Фінляндія, Чеська Республіка та Швеція.⁵

Перший проєкт дослідження було надіслано державам-членам з метою перевірки якості тексту, складеного на основі відповідей на анкету. Більшість зауважень держав-членів враховано в остаточному дослідженні. Після цього в травні 2020 р. було проведено другий раунд перевірки й уточнення з боку держав-членів.

На основі зібраної інформації було ухвалено рішення щодо детальнішого вивчення систем визначення складності справ у шести європейських країнах: Австрії, Данії, Естонії, Німеччині, Нідерландах та Румунії. Відтак 24 січня 2020 р. в Парижі було проведено семінар, в якому взяли участь експерти з обраних країн, а також члени та наукові експерти групи SATURN. Під час семінару кожен із експертів представив метод, який застосовується в його країні, та провів його докладне обговорення з членами та науковими експертами групи SATURN.⁶ Стилий виклад презентацій та обговорення під час семінару включено до параграфа 3.2.

3.1 Онлайн-анкета та опитування щодо практик визначення складності справ в Європі

У цій частині дослідження ми подаємо відповіді на анкету, надіслану до держав-членів. У деяких випадках в нас була можливість перевірити відповіді шляхом опитувань, в деяких інших – ні. Отже, звертаємо вашу увагу на те, що цей параграф містить виключно ту інформацію, яку подали держави-члени.

З 36 держав-членів 23 держави повідомили про використання певної системи визначення складності справ кожного типу (Q1). Проте не всі системи визначення складності справ, про які повідомили держави-члени, підпадають під визначення, наведене на початку цього дослідження.

З числа країн, які не повідомили про застосування систем визначення складності справ, **Польща** поінформувала про використання з 2018 р. "системи випадкового розподілу справ" (SLPS), яка дозволяє призначати справи різним суддям і бере до уваги деякі заздалегідь встановлені критерії для забезпечення збалансованого та прозорого розподілу поміж суддями справ різних типів, що надходять.

Бельгія повідомила, що її суди застосовували подібну систему в минулому (2012-2016 рр.), але результати "не набули офіційного визнання" (Q3). Отже, **Бельгію** включено до Таблиці 1, хоча наразі в цій країні система визначення складності справ не застосовується. **Російська Федерація, Словаччина, Вірменія та Бельгія** повідомили про плани застосування систем визначення складності справ у майбутньому (Q4). **Чорногорія** повідомила, що запровадження такої системи було відкладено на період після повноцінного запровадження нової системи електронного документообігу.

У Таблиці 1 нижче подано відповіді держав-членів на запитання щодо цілей наявної в них системи визначення складності справ (Q7).

⁵ Ми вдячні особам, з якими зв'язувалися для одержання додаткової інформації, за їхню люб'язну згоду продуктивно співпрацювати з нами.

⁶ Експерт із Нідерландів не зміг взяти участь у семінарі, утім, докладну інформацію було зібрано під час тривалого телефонного опитування та обміну текстами.

Таблиця 1 – Цілі застосування системи визначення складності справ

Держава	Оцінювання кількості суддів, потрібної для кожного суду	Призначення справ у судах	Розподіл суддів у судах	Призначення нових суддів до різних судів	Оцінювання продуктивності судів	Інше	Оцінювання окремих суддів
Разом	15	14	9	8	9	7	6
Румунія	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Азербайджан	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Республіка Молдова	✓	✓	✓	✓	✓		
Україна	✓	✓	✓	✓			
Сербія	✓	✓	✓			✓	
Боснія і Герцеговина	✓	✓	✓ ⁷		✓		✓
Литва	✓	✓					✓
Естонія	✓	✓					
Фінляндія	✓		✓	✓	✓		
Бельгія	✓		✓				
Данія	✓			✓	✓	✓	
Чеська Республіка	✓			✓	✓		
Нідерланди	✓				✓	✓	
Північна Македонія	✓						✓
Австрія	✓						
Хорватія		✓			✓		✓
Італія		✓				✓	
Угорщина		✓					
Ісландія		✓					
Мальта		✓					
Туреччина		✓					
Швеція			✓			✓	
Німеччина				✓		✓	
Болгарія						✓	

Як показано в Таблиці 1, деякі країни дали різні варіанти відповідей, де одні цілі були актуальнішими за інші.

15/24 (62%) респондентів відповіли: для оцінювання кількості суддів, потрібної для кожного суду;

14/24 (58%) відповіли: для призначення справ у судах;

8/24 (33%) відповіли: для призначення нових суддів до судів;

9/24 (37%) відповіли: для призначення суддів до судів;

9/24 (37%) відповіли: для оцінювання продуктивності судів;

7/24 (29%) відповіли: "інше", а серед цієї категорії найчастішою відповіддю була така: для обґрунтування фінансових та бюджетних запитів.

6/24 (25%) відповіли: для оцінювання ефективності роботи окремих суддів.

⁷ Представник Боснії і Герцеговини додав таку відповідь у коментарі після заповнення анкети: "голова суду застосовує квоту для оцінювання необхідності переведення судді з одного підрозділу суду до іншого, щоб послабити надмірне навантаження в певному типі справ".

Запитання № 5 було таким: яка методологія застосовується для оцінювання складності справ? У Таблиці 2 нижче підсумовано відповіді держав-членів.

Таблиця 2. Методологія, що застосовується для оцінювання складності справ

Держава	На основі балів	Розрахунок робочого часу	Інша методологія	Вимірювання робочого часу
Разом	11	8	8	5
Естонія	✓	✓		
Румунія	✓		✓	
Фінляндія	✓			✓
Азербайджан	✓			✓
Угорщина	✓			
Ісландія	✓			
Італія	✓			
Литва	✓			
Мальта	✓			
Туреччина	✓			
Республіка Молдова	✓			
Нідерланди		✓	✓	
Болгарія		✓	✓	
Австрія		✓		✓
Україна		✓		✓
Бельгія*		✓		
Сербія		✓		
Чеська Республіка		✓		
Боснія і Герцеговина			✓	
Хорватія			✓	
Данія			✓	
Північна Македонія			✓	
Швеція			✓	
Німеччина				✓

Як показано в Таблиці 2, 7 держав-членів повідомили про те, що вони застосовують виключно **систему, засновану на присвоєнні балів**, за якою типам справ присвоюється оцінка, яка відображає складність справи (**Угорщина, Ісландія, Італія, Литва, Мальта, Республіка Молдова та Туреччина**). Наразі ми стисло викладемо інформацію, одержану від кожної з цих семи держав-членів.

Угорщина повідомила, що в країні застосовується система, за якої "національними нормативними актами визначаються типи справ та кількість балів, що присвоюється кожному типу". Разом з тим, ми не змогли визначити на основі отриманих відповідей метод або формулу, за якою в Угорщині кожному типу справ присвоюються бали, а також компоненти, з яких складається така формула. Крім того, згідно з відповіддю Угорщини, як тільки певному типові справ присвоєно суму балів, і цей тип занесено до судової інформаційної системи, цю суму надалі неможливо змінити (коментарі до Q5). Звідси виникає питання про те, що робити в ситуації, якщо протягом років стаються зміни у складності певного типу справ, і це вимагає аналізу та, можливо, зміни тієї суми присвоєних балів, яку вже занесено до інформаційної системи.

Ісландія відповіла, що в країні застосовується система, заснована на нарахуванні балів, де "складність справи (case weight) є лише одним з показників складності (complexity) справи в цілому" (Q6). Проте, на запитання про те, скільком типам справ нараховано бали, представник Ісландії досить несподівано відповів "жодному". На запитання Q11 представник Ісландії відповів, що збір даних для ухвалення рішень щодо оцінки/показника складності здійснюється щороку. Однак залишається незрозумілим, як визначається показник складності справи, які елементи даних визначають цей показник і хто бере участь у процесі збору даних.

Представник **Італії** також повідомив про застосування системи, заснованої на балах, під назвою "Джада", метою якої є визначення рівня складності різних типів справ. Проте, як здається, ця система балів застосовується лише для визначення кількості кримінальних справ, які розглядаються під час одного засідання.

Представник **Литви** також повідомив про впровадження системи балів та пояснив, що "в процесі оцінювання навантаження судів/суддів відповідно до типів справ самі справи ділилися за їхньою складністю (із коефіцієнтами від 0,3 (наприклад, справи в процесі виконання) до 2,5 (наприклад, кримінальні справи)" (коментар на запитання Q5). Відповідно до одержаних нами з Литви методологічних документів, ⁸ "навантаження на суддю", яке демонструє, скільки справ та окремих досудових розслідувань розглянув суддя протягом шести місяців до оцінювання навантаження, обчислюється за такою формулою:

$$K = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m \left(\frac{\sum_{i=1}^n V_i * f_i * r_i}{0,048 * d} \right)$$

де

K – навантаження на суддю

m – кількість місяців, за які обчислюється навантаження

J – кожен конкретний місяць, за який беруться дані щодо вирішених справ та незалежних досудових проваджень для обчислення навантаження

n – кількість справ, у яких суддя ухвалив рішення, та незалежних процесуальних заходів у межах досудового розслідування протягом місяця, за який відбувається обчислення

V_i – кожна окрема справа, за якою суддя ухвалив рішення, та кожен окремий незалежний захід досудового розслідування

f_i – показник складності для кожної окремої справи та для кожного окремого заходу в межах досудового розслідування

r_i – 1, якщо справу передано до окремого судді або судді-доповідача

r_i – 0,5 в решті випадків

d – кількість робочих днів, відпрацьованих суддею

Для робочих днів протягом одного місяця необхідна константа 0.048

Разом із тим, представник Литви зауважив, що рівень складності, що присвоюється справам, не дозволяє робити порівняння між судами різних юрисдикцій (наприклад, судами загальної юрисдикції та адміністративними судами), а також між судами різних рівнів (наприклад, судами першої та другої інстанції) (коментар до Q8). Складність справ обчислюється на основі даних, отриманих з системи документообігу "Літеко".

У **Республіці Молдова** застосовується система балів, за якою "складність справи визначається на основі двох компонентів: фіксованого компоненту [відомого як "номенклатура рівнів складності"] та змінного. Фіксований компонент залежить від основного предмету справи, де сума балів за складність є цілим числом від 1 до 10. Він встановлюється залежно від суті справи і залишається незмінним на всіх процесуальних стадіях. Змінний компонент залежить від другорядних аспектів справи, кількості сторін, кількості томів у справі, кількості свідків, кількості ухвал, вирішення справи шляхом посередництва тощо" (коментарі у відповідь на запитання Q15). Згідно зі ст. 13 рішення Вищої ради магістратури (SCM), якщо під час провадження виникнуть нові чинники, що визначають складність, наприклад, інші другорядні аспекти, система електронного документообігу автоматично внесе зміни до суми балів на означення складності справи. Отже, існують початковий, проміжний і фінальний (коли суддя завершив провадження) показники складності справ. Наприклад, якщо у справі винесено повноцінний вирок, показник, пов'язаний із основним предметом, множиться на 0,20 (20%), якщо ж постановляється ухвала про закриття провадження, він множиться на 0,75 (75%).

Представник **Туреччини** також повідомив про застосування системи балів для збалансованого призначення справ як у судах, так і в органах прокуратури. Під час оцінювання складності справи враховуються кілька чинників. Наприклад, "у кримінальних справах ключовим чинником є кількість залучених до справи сторін (підозрюваних, обвинувачених або потерпілих). Крім того, до уваги, поміж іншими, беруться такі чинники як арешт підозрюваного або загибель потерпілого. Усім чинникам присвоюються бали, які Національна система судової мережі (UYAP) підвищує поступово та автоматично. Наприклад, UYAP нараховує 50 балів за першого зафіксованого системою підозрюваного та 25 додаткових балів за кожного нового підозрюваного. Якщо підозрювані утримуються під вартою, за першого такого підозрюваного нараховується 70 балів та по 30 балів за кожного подальшого підозрюваного під вартою. Крім того, UYAP нараховує додаткові бали, якщо кілька

⁸ Оригінал документа доступний за посиланням:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c8c70e600dad11e5920c94700bb1958e/asr>

злочинів зареєстровано в межах однієї справи". "У цивільних справах у кожному суді є підрозділи апарату, які займаються їх призначенням. Ці підрозділи відповідають за внесення даних щодо справ, таких як кількість сторін, тип спору, інформація про надання безкоштовної правової допомоги тощо". Потім електронна система документообігу автоматично присвоює справі бали (коментарі до запитання Q5).

Як було показано в Таблиці 2 вище, 3 держави повідомили, що їхня система визначення складності справи **поєднує метод на основі балів з методологією вимірювання робочого часу (Фінляндія та Азербайджан) або з методологією розрахунку робочого часу (Естонія)**. Досвід Естонії буде проаналізовано в наступному параграфі.

Представник **Фінляндії** докладно повідомив про метод нарахування балів на основі дослідження часових витрат. Спочатку типи справ, складність яких підлягає оцінюванню в окружних та апеляційних судах, розподіляються на 8 груп (примусові заходи, заміна штрафу іншим покаранням, кримінальні справи, неоскаржені провадження за спрощеною процедурою, складні цивільні справи, справи земельного суду, питання скарг і питання банкрутства). Після того кожна група справ ділиться на три рівні складності (базовий, звичайний, важкий). У 2009 р. апарати судів фіксували робочий час, витрачений на різні типи справ, за допомогою електронного інструмента під назвою "Тармо". Цей аналіз дозволив визначити час, необхідний для розгляду різних справ, а потім присвоїти різні коефіцієнти трьом рівням складності для кожної категорії справ. Наприклад, для кримінальних справ три коефіцієнти були такими: базовий – 1, звичайний – 2, важкий – 6. Базові цивільні справи вважалися у 2,2 раза часозатратнішими, ніж базові кримінальні справи. А отже, базові цивільні справи мають коефіцієнт складності 2,2, звичайні – 4,4 та важкі – 8,8. Сукупні показники складності потім обчислюються шляхом множення кількості справ у різних категоріях на їхні коефіцієнти. Щороку протягом одного тижня працівників суду просять вести облік робочого часу. Досі цей облік поки не призводив до змін у категоріях справ, категоріях або коефіцієнтах складності. Варто зазначити, що у Фінляндії "набір показників навантаження є основою для оцінювання потреб у ресурсах, але це не єдина підстава для розподілу ресурсів"; наскільки нам відомо, це дає підставу для початку переговорного процесу між Міністерством юстиції, новоствореною Агенцією судової адміністрації та окремими судами на тему розподілу ресурсів та цільових показників ефективності.

Представники семи країн повідомили, що їхні системи визначення складності справ ґрунтуються на **вимірюванні робочого часу (Німеччина) або на розрахунку робочого часу (Бельгія, Сербія, Чеська Республіка та Нідерланди) або ж на поєднанні вимірювання та розрахунку робочого часу (Австрія, Україна)**. Системи, що застосовуються в Австрії, Німеччині та Нідерландах, будуть розглянуті в наступному параграфі.

Представник **України** повідомив про застосування обох методів та надав письмові пояснення про систему, яка діє в цій країні. Наприклад, у 2016 році система визначення складності справ включала такі кроки: 1) проведення і аналіз опитування серед голів судів щодо часу, який судді витрачають на розгляд справ; 2) аналіз даних про тривалість справ, які обробляються автоматизованою системою документообігу. Узяті разом, ці два аналізи допомагають обчислювати складність справ для різних їх типів та стосовно різних суддів. Наприклад, якщо рішення ухвалюється колегією суддів, члени колегії мають різні завдання у процесі ухвалення рішення. Саме тому важливо також під час визначення різниці у складності справ враховувати, з одного боку, витрати часу на розгляд справи, а з іншого боку, завдання суддів, які мають різний ступінь складності в одній і тій самій справі. Національна рада суддів ухвалила систему визначення складності справ на основі їх категорій та рекомендувала Державній судовій адміністрації застосовувати її в судах. Проведений із залученням міжнародної технічної допомоги аналіз мав на меті сприяти виконанню Державною судовою адміністрацією її ролі стосовно призначення суддів, розподілу справ та ухвалення рішень щодо фінансування судів. Крім того, результати дослідження були також використані для забезпечення справедливого розподілу справ між суддями за допомогою електронної системи судового документообігу. Аналогічний аналіз було проведено в березні 2020 р. на основі даних, поданих у 2019 р.

Сербія визначила власну систему визначення складності справ як "іншу методологію". На основі додаткових документів щодо сербської моделі, які ми маємо,⁹ можна зробити висновок про те, що ця модель ґрунтується на дослідженні продуктивності праці, в якому поєднуються опитування суддів, оцінки експертних груп щодо часу, необхідного для виконання завдань, пов'язаних із розглядом справ, та аналіз показників, які впливають на рівень складності справ. Цими показниками є, зокрема, такі: середня кількість судових засідань на кожен тип справ, середня кількість документів на один тип справ, середня тривалість розглянутих справ на один тип справ, кількість обвинувачених у кримінальних справах, кількість позивачів у трудових спорах у судах першої інстанції, головна правова основа справи тощо. Етапи дослідження в сербській моделі включають: визначення завдань, пов'язаних із розглядом справи, які потребують робочого часу в суді в кожному типі справ; виділення пов'язаних зі справою показників, на основі яких можна визначити складність справи; відбір справ з метою одержання даних про частоту повторення кожного завдання протягом життєвого циклу кожного типу справ; визначення середнього робочого часу на одне завдання на основі розрахункових оцінок, що надаються суддями, включеними до вибірки; множення значення часу на значення частоти для обчислення ступеня складності кожного типу справ.

⁹ Дж.Д.Черетто. *Формула визначення навантаження на суди в Сербії*. Проміжна доповідь (2017 р.) (Ceretto, J.D., *Weighted Caseload Formula for the Courts of Serbia, Interim Report (2017)*)

Нарешті, у сербській моделі присвоюються показники складності типам справ, на які витрачається більшість наявного робочого часу суддів. Наприклад, в судах загальної юрисдикції цивільні, кримінальні справи та справи з розгляду трудових спорів становили лише 26,86% усіх справ, що надійшли протягом 2015 р. Водночас дослідження, проведене в Сербії, показало, що ці типи справ вимагають найбільше робочого часу суддів і тому їм були присвоєні додаткові показники складності. Такі показники присвоюються судами 5 типам справ: цивільні справи в судах першої інстанції, кримінальні справи в судах першої інстанції, цивільні, кримінальні справи і справи з розгляду трудових спорів у судах другої інстанції.

Представники **Чеської Республіки** повідомили про застосування методу розрахунку робочого часу, за яким експертна група суддів періодично визначає певні цільові показники щодо кількості справ у кожному типі справ, які мають розглянути судді, а отже, й кожен суд, протягом року. Такий підхід є досить поширеним в декількох державах-членах і зазвичай зветься "рамковими критеріями" або "квотою". Ця квота, проте, не є чимось таким, що судді зобов'язані виконати. Її основне призначення полягає в тому, щоб слугувати підставою для визначення складності справ. Отже, це дозволяє визначити судове навантаження та прорахувати потрібну кількість суддів у суді. Вимірювання складності справи перевіряється також за допомогою витягів із даних системи документообігу та їх обробки з використанням статистичних застосунків. Ці результати є основою для неформальних дискусій щодо потрібної кількості суддів у судах між Міністерством юстиції та головами судів.

Як уже зазначалося вище, представник **Бельгії** повідомив про те, що в минулому були спроби застосувати певну систему визначення складності справ, але "результати не набули офіційного визнання".

Представники сімох держав повідомили про застосування **інших методологій (Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Данія, Північна Македонія та Швеція)**. Досвід Румунії та Данії подано в наступному параграфі.

Боснія і Герцеговина має досить типову для південно-східної Європи систему. Передбачається, що судді мають ухвалити в певній кількості справ ("квоти") різні рішення (наприклад, рішення, що виносяться без розгляду по суті, рішення по суті справи тощо) протягом одного року (Q1). Квоти – це цільові показники, які встановлюються досвідченими суддями, а потім затверджуються Вищою радою судів та прокуратури. При встановленні цих квот до уваги опосередковано беруться час та зусилля, які витрачають судді для ухвалення різних видів рішень, а самі квоти дозволяють оцінювати продуктивність кожного судді наприкінці року на підставі кількості та видів винесених рішень. Наприклад, річна квота продуктивності у цивільних справах є такою: 176 справ, де ухвалено рішення по суті, або 726 рішень, винесених без розгляду по суті, або 968 інших рішень (Q15).

Представник **Болгарії** повідомив, що складність справи визначається за формулою, де поєднуються два елементи: перший елемент є "коефіцієнтом складності", який присвоюється 4 групам справ (цивільні, господарчі, кримінальні та адміністративні); другий елемент є "коефіцієнтом коригування", який присвоюється справам із підвищеними показниками складності (справи, де кількість сторін, доказів або свідків-експертів є вищою за середню або де існують численні підстави для позову тощо). Коефіцієнти складності представляють собою розрахунок робочого часу, необхідного для завершення розгляду справи, яка належить до 4 вищевказаних груп справ. Ці коефіцієнти складності виражаються величинами, більшими за нуль, де одиниця дорівнює 16 робочим годинам. Сума коефіцієнтів справ, які суддя в Болгарії розглянув і завершив протягом одного року, формує індекс індивідуального річного судового навантаження. Крім того, можна ще відзначити, що, згідно з повідомленнями, в Болгарії цей показник навантаження використовується не для прогнозування потреб суддів або розподілу справ, але, поміж деякими іншими цілями, для оцінювання суддів і "сприяння об'єктивному та чесному навантаженню суддів у дисциплінарних провадженнях" та "підвищення мотивації суддів".

Представник **Хорватії** повідомив, що складність справи визначається на основі попередньо визначених квот, які окремі судді мають виконати протягом року. Наприклад, якщо очікується, що суддя має за рік розглянути 165 справ певного типу, то показник середньої складності справи для цієї категорії буде 0,006 (1/165).

Представник **Північної Македонії** повідомив, що складність справи оцінюється за допомогою переліку пов'язаних зі справою показників, які, поміж іншим, включають: сферу правового регулювання, кількість сторін, вид злочину та покарання, кількість доказів, грошовий еквівалент справи, оцінку кількості робочих годин для опрацювання справи та залучення до справи іноземців. Такі показники дозволяють створити шкалу оцінювання справ за рівнем їхньої складності (від простих до складних). Наприклад, простими вважаються кримінальні справи, які передбачають вирок до трьох років позбавлення волі, та цивільні справи, де існує можливість примусового виконання. Такі шкали, хоча й різні, застосовуються в усіх судах цивільної, кримінальної та адміністративної юрисдикції. Наразі завершується фінансований міжнародними донорами проєкт перегляду системи визначення складності справ, де буде враховано "оцінку складності справи самим суддею". Передбачається, що ця система застосовуватиметься для оцінювання ефективності роботи суддів.

Слід також зауважити, що деякі держави-члени, визначаючи за різними підходами навантаження на основі складності справ, **враховують й інші чинники під час прогнозування кількісної потреби в суддях** (Q 20).

Як нам здається, у **Бельгії, Вірменії, Естонії, Литві, Люксембурзі, Румунії та Угорщині** прогнозування кількісної потреби в суддях здійснюється на підставі даних щодо кількості справ, що надходять, на одного суддю.

За повідомленнями, в **Азербайджані** використовується "комплексний підхід" з використанням даних для прогнозування майбутніх тенденцій та кількості населення в межах юрисдикції.

У **Болгарії, на Кіпрі, у Північній Македонії та Словенії** використовуються дані щодо справ, які надійшли на розгляд, які перебувають на розгляді і в яких ухвалені рішення.

У **Чеській Республіці** використовуються дані щодо перебігу справ, як-от дані щодо справ, які надійшли на розгляд, які перебувають на розгляді і в яких ухвалені рішення, а також щодо тривалості судових проваджень та деякі інші не уточнені змінні величини; "їхньою метою є виявити перевантажені суди та додатково призначити туди суддів".

В **Італії** до уваги беруться кілька показників, зокрема, справи, які надійшли і справи, що перебувають на розгляді, накопичені справи, кількість справ на одного суддю, кількість справ, що надходять, на 100 тис. мешканців, окремі особливості території, на яку поширюється юрисдикція судів (наприклад, рівень поширеності організованої злочинності тощо).

У **Португалії** застосовується "абстрактний цільовий показник продуктивності" для кожного судді, розрахований на підставі кількості справ, що надходять до суду, справ, у яких ухвалені рішення, та тривалості проваджень. Цей цільовий показник переглядається кожні три роки та застосовується для обчислення кількісної потреби в суддях у кожному суді.

Аналогічна система, як нам здається, застосовується і в **Словаччині**, з додаванням певної "квоти" щодо кількості справ, які мають бути розглянуті кожним із суддів. Якщо ми правильно це розуміємо, у тому випадку, якщо кількість справ, що надходять, перевищує суддівську квоту, розглядається питання про нові посади суддів.

У **Республіці Молдова** для визначення кількісної потреби в суддях застосовуються такі критерії: навантаження на суддів протягом останніх трьох років, складність справи, кількість мешканців в межах юрисдикції суду, кількість особливих справ та інші особливості, які впливають на діяльність суду.

У **Швеції та Нідерландах** бюджетні кошти розподіляються на кожен суд, після чого голова або президія суду ухвалює рішення щодо їх використання з метою досягнення встановлених цільових показників, а це, в тому числі, може означати працевлаштування нових суддів.

У **Швейцарії** для обчислення кількості суддів у суді беруться до уваги такі змінні величини: річна кількість справ, які надійшли, і справ, у яких ухвалено рішення; час розгляду; реальна тривалість проваджень; "вік" справ, у яких не ухвалено рішення, причому окрема увага приділяється справам, розгляд яких триває понад 2 роки; кількість справ, які надійшли, та справ, у яких ухвалено рішення, на одного суддю.

Представникам держав-членів було також поставлено запитання про те, чи здійснюється збір даних про обсяг робочого часу, який один (зайнятий повний робочий день) суддя має в своєму розпорядженні для роботи, пов'язаної з розглядом справ, протягом року (Q 17-18). Метою цього запитання було відокремлення величин "суддівський рік" та "суддівський день". Величина "суддівський рік" означає кількість робочих днів, які є в розпорядженні окремого судді для роботи з розгляду справ протягом року (365 календарних днів мінус вихідні, відпустки та лікарняні мінус навчання тощо). Величина "суддівський день" означає кількість годин, які є в розпорядженні судді для розгляду справ протягом одного робочого дня.

У цьому контексті "суддівський рік" в **Австрії** встановлено на рівні 1720 годин на рік, в **Азербайджані** цей показник дорівнює 1152 годин (192 дні * 6 год на день), у **Німеччині** – приблизно 1700 годин та в **Данії** – приблизно 1500 годин на рік. Крім того, три держави надали інформацію про кількість робочих днів на рік, але не повідомили про кількість годин на день для роботи з розгляду справ. Цими державами є **Бельгія** (212 днів на рік), **Естонія** (200 робочих днів на рік) та **Сербія** (202 дні).

3.2 Поглиблений огляд систем визначення складності справ у шести країнах Європи

3.2.1 Австрія

В Австрії¹⁰ система визначення складності справ має назву “*Personalanforderungsrechnung II*” (“PAR II”). Вона заснована на широкому дослідженні часових витрат, проведеному в 2008/2009 рр., результати якого були досить нещодавно переглянуті за процедурою, яку розробили різні групи суддів-експертів у 2017-2019 роках. Поточні показники складності справ застосовуються для 20 регіональних судів, які є одночасно судами загальної юрисдикції першої інстанції та апеляційними судами (кількість суддів в еквіваленті повної зайнятості (ЕПЗ) – 802 судді), відповідних прокуратур (ЕПЗ – 360) та 115 окружних судів, які є судами першої інстанції з обмеженою юрисдикцією (705 суддів в ЕПЗ на підставі аналізу даних за січень 2020 р.).

Задекларованою метою системи визначення складності справ є розрахунок кількості суддів та прокурорів для задоволення потреб у здійсненні правосуддя (справи, які надходять до розгляду) в розумний термін та їх розподілу по різних судах у відповідності до принципу незмінюваності суддів.

Перша система “*Personalanforderungsrechnung*” була запроваджена в 1994 р. для окружних судів та в 1996 р. для регіональних судів. Тоді було проведено аналіз матеріалів справ та оцінювання фактичного робочого часу. Після того в 2008 та 2009 рр. Міністерство юстиції проводило дослідження часових витрат за ініціативою Австрійської асоціації суддів та з залученням зовнішньої консалтингової фірми. Дослідження часових витрат охопило 11 з 20 регіональних судів (63% суддів в ЕПЗ цієї юрисдикції), 30 окружних судів (близько 35% суддів цієї юрисдикції) та 5 прокуратур (понад 55 % усіх прокурорів). Суддів та прокурорів попросили заповнювати форму, де вони вказували кількість часу, яку витрачали на розгляд справ, поділених на окремі категорії. Дослідження тривало 6 місяців. Складність справ кожної категорії формувалася на основі середньої кількості хвилин, які судді та прокурори витрачали на кожну категорію справ. З урахуванням того, що робочий час суддів та прокурорів був встановлений на рівні 1720 годин на рік, результат ділення кількості справ, що надійшли, помноженої на їхній конкретний показник складності, на щорічний робочий час судді дає кількість суддів, необхідну для задоволення потреб у здійсненні правосуддя.

Потім час, необхідний для діяльності, не пов'язаної з розглядом справ (управлінські обов'язки, навчання, викладання, участь в роботі професійних органів та інші окремі види позасудової діяльності), додається до діяльності, пов'язаної з розглядом справ.

Іноді цей метод визначення складності справ ставав об'єктом критики через той факт, що в основі дослідження часових витрат лежали нотатки стосовно часу, витраченого на роботу над справами, які робили самі судді та прокурори, і що така самооцінка нібито могла спотворити реальний час, потрібний для різних типів діяльності, пов'язаних із розглядом справ.

У 2017 р. почалося оцінювання системи 2009 р. Рішення про проведення оцінювання було ухвалено з кількох причин. Серед них були, зокрема, тривалий час, що минув після дослідження часових витрат, зменшення кількості окружних судів, істотні зміни до кримінального законодавства та загальне розуміння підвищення складності справ. Оцінювання робили декілька робочих груп із числа суддів, поділених відповідно до категорій справ, а їх роботу координувала Керівна рада при Міністерстві юстиції. Керівна рада складалася з членів чотирьох регіональних апеляційних судів, асоціації суддів та міністерства юстиції.

Одним із найважливіших чинників цього оцінювання було залучення суддів-практиків та повна прозорість процесу, результатом чого стала широка підтримка нових показників складності справ.

Членами робочих груп були судді судів першої та другої інстанцій, прокурори та члени відповідних асоціацій. Коригування показників, встановлених за результатами дослідження витрат часу, проведеного в 2008-2009 рр., відбулося за двома принципами. По-перше, при коригуванні обчислень до уваги були взяті дані, зібрані під час дослідження витрат часу, які залишилися невикористаними. По-друге, 8 експертних груп (членами яких були судді судів першої інстанції або прокурори, які, втім, не входили до складу робочих груп) зробили дослідження витрат часу за методом Дельфі.

З-поміж 84 різних категорій справ у 44 категоріях попередні показники складності (хвилини) залишилися незмінними, у 26 категоріях відбулася їх повна переоцінка на основі моделі обчислень, розробленої Австрійським центром обробки даних, і в 14 категоріях вони були скориговані на основі цієї моделі обчислень та методу Дельфі. Ось чому можна вважати, що застосована методологія базується як на дослідженні витрат

¹⁰ Автори висловлюють особливу подяку Рут СТРАГАНЦ-ШРЕФЛ з Міністерства юстиції АВСТРІЇ за її допомогу в підготовці цієї частини дослідження.

часу, так і на розрахункові часу, причому останній застосовувався для перевірки та коригування попереднього дослідження витрат часу. При розрахунку часу було взято до уваги необхідність додати певний час на опрацювання справ за наявності одного або кількох чинників із числа нижче перерахованих: залучення перекладача, експерти-свідки, міжнародний контекст, наявність спірних питань, участь неповнолітніх у кримінальній справі та перебування підозрюваного під вартою. Для деяких категорій справ були підготовлені детальні технологічні карти з метою оцінювання різних завдань, що виконуються під час трьох великих етапів: досудового, судового та післясудового. Консенсус щодо розрахунку витрат часу був побудований на докладній методології оцінювання на підставі методу Дельфі, а остаточні показники поступово узгоджувалися самими суддями в робочих групах.

Під час написання цього дослідження дискусії стосовно певних питань у Міністерстві юстиції ще тривали. Наприклад, обчислення базувалося на кількості справ, що надходили, і не враховувало продуктивність кожного суду; проведене в 2008/2009 рр. дослідження витрат часу виявилось не дуже надійним стосовно прокурорів, адже здійснювалося під час важливих змін у кримінальному процесуальному кодексі. Отже, воно виявилось недостатнім в якості основи для подальшого розрахунку витрат часу. В обчисленні середньої кількості хвилин, потрібних для розгляду справ певної категорії, було недостатньою мірою взято до уваги місцеві особливості різних судів. Як наслідок, ці особливості можуть впливати на показники складності справ, а отже, останні не можуть відображати час, необхідний для розгляду справ в усіх судах країни.

Застосований в Австрії комбінований метод є дуже цікавим, оскільки він є практичним прикладом поєднання дослідження витрат часу та розрахунку часу, здійсненого суддями-експертами. На думку австрійського експерта, який відповідає за розвиток системи визначення складності справ, розрахунок часу, що здійснюється експертними групами на підставі авторитетної методології, може вважатися надійною альтернативою вимірювання витрат часу, яке є дорожчим та обтяжливішим.

3.2.2 Данія

В Данії¹¹ показники складності справ з'явилися в 2002 р., були впроваджені в 2005 р., а потім радикально переглянуті в 2011 р. Показники складності справ застосовуються в усіх 24 окружних судах (судах загальної юрисдикції). Два суди вищої інстанції мають інший набір показників, але базова методологія їх визначення залишається тією самою. У 2002 р. було проведено обмежене дослідження витрат часу, необхідного для вирішення справ. Це дослідження було взято за основу для більш якісного оцінювання, проведеного трьома робочими групами, які склалися з суддів. Ці робочі групи були поділені відповідно до таких правових сфер: 1) цивільні та кримінальні справи, 2) справи про примусове виконання та 3) справи про банкрутство. Їхнім завданням було коригування попередніх величин показників складності справ.

У 2011 р. стався їх масштабний перегляд. Його метою було отримати прозоріший та простіший метод, який був би сприйнятливий більшістю суддів. Перегляд стосувався: зменшення кількості категорій справ, зміни складності деяких категорій (наприклад, складність категорії кримінальних справ було зменшено з 32 до 7), а також типу рішення суду, який у 2002 р. був визначений як "якісне оцінювання", але був виключений у 2011 р.

Під час дослідження часових витрат від персоналу судів вимагалася щоденна фіксація того, яким чином вони витрачають свій робочий час на розгляд справ різних типів. У деяких окружних судах призначені судді роблять це раз на півроку (додаткова відповідь на запитання Q5) шляхом "загального" самозвіту про час, який витрачається на діяльність, пов'язану і не пов'язану (наприклад, управлінські завдання та інша діяльність) із розглядом справ. Але така робота пов'язана не з дослідженням витрат часу, а з процедурою встановлення цільових показників продуктивності.

Так звані "початкові показники складності" були обчислені на підставі результатів дослідження витрат часу, а потім помножені на множник складності, з урахуванням окремих індикаторів, пов'язаних зі справами, які визначали вищий рівень складності, а також якісного оцінювання базової середньої складності кожного типу справ незалежно від індикаторів, пов'язаних з окремими справами. Ці статистичні індикатори, пов'язані з окремими справами, включали таке: довгі судові засідання, що тривали понад день, залучення перекладачів та кількість суддів, задіяних у справі.

Потім завершені справи, оцінені на предмет складності, використовувалися для оцінювання продуктивності судів, виділення бюджетних коштів кожному судові та різним підрозділам всередині кожного суду.

Данська судова адміністрація усвідомлює обмеженість нинішнього дослідження часових витрат, яке не включає безпосередньої фіксації часу, потрібного для розгляду справи. Періодично стаються невеликі коригування окремих показників складності на основі якісного оцінювання певних змін у процесуальному чи іншому

¹¹ Автори висловлюють особливу подяку Фредікові Еллесее РАСМУССЕНУ з Судової адміністрації ДАНІЇ за його внесок у підготовку цієї частини дослідження.

законодавстві. Проте, як вже зазначалося, ці початкові показники коригуються за допомогою чинників складності під час життєвого циклу справи, а відтак вони головним чином застосовуються для розподілу бюджету. З цих причин наразі проведення детального дослідження часових витрат, зазвичай досить обтяжливого та дорогого, не вважається пріоритетом, оскільки воно не обов'язково підвищить послідовність та справедливість у розподілі бюджету.

"Завжди постає питання про те, наскільки деталізованою повинна бути система визначення складності справ. Ключовий принцип для Данської судової адміністрації полягає в тому, що ми зупиняємось в її подальшій деталізації тоді, коли підвищення її рівня уже реально не впливає на кінцевий результат".¹²

Метою визначення складності справ для Данської судової адміністрації є насамперед розподіл бюджету на різні суди. З цієї ж причини складність справ обчислюється стосовно як суддів, так і персоналу судів, і відповідним чином розподіляється бюджет. Наприклад, складність кримінальної справи, в якій проводиться судове засідання, становить 10 балів як для суддів, так і для персоналу суду, зважаючи на те, що й ті, й інші беруть участь у проведенні або підготовці засідання. Проте, зважаючи на різницю в зарплатах, для розподілу бюджету по різних судах судді отримують 6,3 бали, а персонал суду – 3,7 балів. Коефіцієнт, пов'язаний із предметом справи, є однаковим щодо кожного з предметів справ. В окремому випадку кримінальних справ кожна з груп персоналу витрачає майже однакову кількість часу на розгляд середньої кримінальної справи, проте співвідношення зарплат суддів та працівників суду становить приблизно 2 до 1, і тому вищезгадані показники складності для кримінальних справ відповідно коригуються по відношенню до кожної групи працівників, щоб бути економічно порівнюваними. У випадку справ про спадкування працівники суду витрачають приблизно в 20 разів більше часу на розгляд середньої справи про спадкування, ніж судді. Проте, оскільки різниця в зарплаті становить приблизно 2 до 1 на користь суддів, реальний коефіцієнт, пов'язаний із предметом справи, у справах про спадкування становить приблизно 0,2 для суддів та приблизно 0,8 для працівників суду, якщо на меті ставиться зробити показники складності економічно порівняльними. Нижче перераховані коефіцієнти, пов'язані з окремими предметами справ:

Коефіцієнт, пов'язаний із предметом справи	Судді	Працівники суду
Цивільні	66%	34%
Кримінальні	63%	37%
Позови про примусове виконання	30%	70%
Примусові продажі	42%	58%
Неплатіжоспроможність	68%	32%
Справи про спадкування	20%	80%
Нотаріат	6%	94%

Після того, як показники складності (weights) для кожного предмету справи скориговано за допомогою коефіцієнта, пов'язаного з предметом справи (related case subject factor), застосовується комбінований коефіцієнт (combination factor), який є добутком показника складності та конкретного коефіцієнта. Це робиться, щоб сума балів складності цивільної справи була порівнюваною (наприклад, із сумою балів складності кримінальної справи).

Комбінований коефіцієнт	Показник складності
Цивільні	4,06
Кримінальні	1,48
Позови про примусове виконання	0,37
Примусові продажі	1,33
Неплатіжоспроможність	2,63
Справи про спадкування	1,24
Нотаріат	0,10

Бюджет розподіляється на кожен суд з урахуванням двох чинників: середнього показника складності справ, у яких ухвалене рішення (40 % бюджету) та кількості справ, що надходять до кожного суду, для того, щоб зробити адекватний прогноз очікуваної діяльності суду. Показник "очікуваної діяльності" судів застосовується також для призначення суддів до різних судів з дотриманням принципу незмінюваності.

¹² Судова адміністрація, ДАНИЯ, Меморандум щодо визначення складності справ у судовій системі Данії, 21 вересня 2015 р.

3.2.3 Естонія

Естонія¹³ розпочала розробку системи визначення складності справ у 2007 р. для забезпечення доступу до правосуддя, розумної тривалості розгляду, рівного розподілу справ між суддями та оцінки часових витрат, необхідних для розгляду справ, щоб вивчити можливість підвищення кількості спеціалізованих суддів з метою вирішення проблеми зростання кількості справ.

Для досягнення вказаних цілей робочі групи у складі суддів здійснили оцінювання затрат часу на розгляд різних типів цивільних, кримінальних та адміністративних справ. В ході цього оцінювання були враховані кілька чинників, які, за досвідом суддів, можуть впливати на затрати часу для розгляду різних справ. Наприклад, у цивільних справах таким чинником вважався зустрічний позов, а в кримінальних – кількість обвинувачених, кількість злочинів, у яких висунуто обвинувачення, та потреба в послугах перекладача.

Потім ці чинники стали об'єктом вивчення в ході дослідження часових витрат, яке тривало півтора роки. Під час цього дослідження судді записували у картках час, витрачений на розгляд кожної розглянутої справи. Було також підраховано, що, з урахуванням вихідних та відпусток, лікарняних, навчання та організаційних заходів, щороку суддя витрачав на розгляд справ 1600 годин.

Наприкінці цього процесу були запроваджені три різні шкали визначення складності справ:

Метод визначення складності справ в адміністративних питаннях був іншим. Судді погодили шкалу від 0,34 балів для найлегших і найменш часозатратних справ до 10 балів для найскладніших і найбільш часозатратних справ (як-от питання оподаткування).

У кримінальних справах судді погодили встановлення "ідентифікатора стандартної кримінальної справи", який дорівнює 31,1 години для розгляду справи з одним обвинуваченим, де кількість пунктів обвинувачення становить не більше п'яти і немає потреби в перекладачах. А якщо кількість обвинувачених і кількість пунктів обвинувачення є більшою, цей стандартний час помножується на різні коефіцієнти. Затрати часу на інші провадження за спрощеною процедурою були встановлені на значно нижчому рівні: 2,3 години для провадження за спрощеною процедурою та 8,9 годин для рішень про кримінальну відповідальність, пов'язану зі штрафними санкціями (penal orders). Шкала у кримінальних справах була дуже широкою – від 1,2 годин для найпростіших справ до 513,2 годин для найскладніших.

У цивільних справах ключовим чинником, який визначав шкалу часу, був тип рішення судді у справі (ухвала, рішення за провадженням за спрощеною процедурою або повноцінним провадженням). Ця шкала нараховувала від 1,5 годин для найпростіших справ, які потребували ухвали, до 11,5 годин для найскладніших справ. Справи у сімейних спорах з кількома позовами (наприклад, об'єднані в одній справі позови про право на доступ до дитини та аліменти) вважалися складнішими і тому показники простих справ у таких випадках множилися на коефіцієнт 1,3.

У 2015 році такий підхід, прийнятий лише стосовно суддів адміністративних судів, був переглянутий завдяки, в тому числі, перевірці реальної тривалості різних судових проваджень на основі даних системи електронного документообігу. Під час цього перегляду була ухвалена шкала складності адміністративних справ – від 2 до 40, де кожен бал дорівнював приблизно 0,67 годинам робочого часу адміністративного судді. Обчислення робилося таким чином. Кількість розглянутих справ у кожній категорії за останні чотири роки було помножено на відповідну кількість балів (показник складності). Наприклад, якщо за останні 4 роки було розглянуто 100 справ у категорії "загальна процедура / захист даних та публічна інформація", це число множилося на відповідну кількість балів (тобто, 20) та потім додавалося до результату множення кількості розглянутих справ іншої категорії на відповідну кількість балів. 1600 робочих годин на суддю множилися на 4 (роки) та на кількість суддів в ЕПЗ за останні 4 роки.

Результат ділення загальної кількості робочих годин суддів на суму розглянутих справ, помножену на їхню кількість балів за складністю, дорівнював 0,67 годин – величині одного балу складності адміністративної справи.

У цивільних справах також було погоджено шкалу із 40 пунктів, але результат обчислення величини одного пункту складності справи (за тією самою формулою, що й в адміністративних справах) дорівнював 0,27 годин. Судді заперечили цей результат, вважаючи його нереалістичним, зокрема, в порівнянні з величиною 0,67, обчисленою для адміністративних справ.

У кримінальних справах було просто підвищено витрати часу, передбачені для найскладніших справ.

¹³ Автори висловлюють особливу подяку Кайді ЛІППУС з Міністерства юстиції ЕСТОНІЇ за її внесок у підготовку цієї частини дослідження.

У 2017 р. було знову порушено питання про точнішу систему визначення складності справ. Міністерством юстиції було створено робочу групу в складі голів судів з метою перегляду чинної системи та покращення розрахунків витрат часу на розгляд справ різних категорій. Судді в цивільних справах не змогли дійти згоди щодо відповідних витрат часу на кожну категорію справ. Тому вони лише склали перелік балів, не прив'язуючи його до витрат часу на кожну з перелічених справ.

Наразі система визначення складності справ застосовується в адміністративних судах та у двох з чотирьох повітових судів першої інстанції. Ця система використовується здебільшого для призначення справ та визначення пропозицій щодо кількості суддів у кожному суді або в різних підрозділах одного суду. Деякі показники складності пропонувалися для використання в судах другої інстанції, але так і не були застосовані там уповні.

Під час опитування було також наголошено на тому, що, згідно зі статистичними даними, наразі немає великої практичної потреби в системі визначення складності справ у малих судах (2-4 суддів), оскільки можливості для суддівської спеціалізації є невеликими, а малу кількість суддів у суді немає вже куди далі скорочувати. Попри це, в Естонії розглядається можливість запровадження загальнодержавної системи розподілу справ по окремих категоріях. Тому дедалі зростає потреба у визначенні складності справ для порівняльного аналізу навантаження суддів.

Судова система Естонії саме зараз перебуває в процесі перегляду методології визначення складності справ з метою напрацювання змін, необхідних для її впровадження на послідовній основі в усіх судах, щоб показники складності цивільних, кримінальних та адміністративних справ можна було порівнювати між собою.

3.2.4 Німеччина

Перше дослідження витрат часу в **Німеччині**¹⁴ було проведено в 2002 р., а в 2014 р. його було переглянуто. Дослідження 2014 р. включало репрезентативну вибірку з 16 163 представників 70 судів та органів прокуратури з 14 федеральних земель. Загальна кількість учасників включала 5057 суддів та посадових осіб із суддівськими повноваженнями, 8233 працівників судів, що не мали суддівських повноважень, та 2855 представників органів прокуратури різних юрисдикцій.

Усі учасники мали відслідковувати кількість часу, яку вони присвячували різним типам діяльності протягом 6 місяців з 1 січня по 30 червня 2014 р., та звітувати про неї. З цією метою німецька дослідницька група розробила паперову форму звітності (картку обліку часу), яка прикріплювалася до кожної справи, що розглядалася протягом шестимісячного періоду збору даних. Для прикладу, якщо суддя витрачав 30 хвилин на діяльність, пов'язану з розглядом конкретної справи, він або вона лише фіксували число 30 у картці обліку часу, яка прикріплювалася до цієї конкретної справи. У цьому контексті слід зазначити, що судді висловлювали побоювання з приводу того, що таке вимірювання витрат часу може зашкодити незалежності суддів. Ці побоювання були зняті завдяки таким крокам: знеособлення наборів даних та взяття зобов'язання про те, що набори даних не будуть застосовуватися ані для оцінювання індивідуальної ефективності, ані для порівнянь між судами. Тоді було чітко наголошено на тому, що метою дослідження є обчислення середнього робочого часу на кожен тип справ як основи для подальших дій.

Наприкінці шестимісячного періоду дослідження дослідницька група збрала картки обліку часу і порахувала загальну кількість зафіксованих хвилин на кожну категорію типів справ. У цьому контексті необхідно роз'яснити, що в категорії типів справ об'єднуються разом різні типи справ, які відрізняються правовими вимогами, але потребують аналогічного робочого часу для розгляду та ухвалення рішення. У Німеччині категорії справ визначаються робочою групою федеральних земель, до складу якої входять представники міністерств юстиції земель (ця група не включає суддів). У своїх рішеннях члени робочої групи беруть до уваги передбачувані витрати часу для розгляду й ухвалення рішення в кожній справі. Наприклад, в Німеччині категорія справ RL011 включає 5 різних типів справ: справи у сфері недобросовісної медичної практики, справи у сфері будівництва/архітектури, позови про особисту відповідальність і сплату платежів, справи про спори між компаніями і справи про картелі.

На основі результатів досліджень часових витрат, а також з урахуванням "закону великих чисел" було ухвалено рішення про те, що ці 5 типів справ потребують в середньому приблизно однакового робочого часу (від 1058 до 1815 хвилин на одну справу), а отже, вони можуть бути об'єднані в одну категорію справ, якій може бути присвоєний єдиний показник складності (1193 хвилини). Показник складності справи в німецькій методології зветься "базовим числом" або "Pebbsy Number".¹⁵ Обчислення базового числа "pebbsy" виконується за попередньою формулою, в якій обчислюється кількість справ, опрацьованих під час дослідження часових витрат, за кожною категорією справ ("*RechnerischeMenge*"). Ця попередня формула подається нижче:

¹⁴ Автори висловлюють особливу подяку Андреасу НЕФФУ, Голові Окружного суду у Фрайбурзі, НІМЕЧЧИНА, за внесок у підготовку цієї частини дослідження.

¹⁵ Pebbsy – скорочення від "Personalbedarfsberechnungssystem", що означає "систему обчислення потреб у кадровому забезпеченні".

$$\text{Rechnerische Menge} = \frac{(t_{\text{Typ E}} * M_{\text{Typ E}}) + (t_{\text{Typ A}} * M_{\text{Typ A}})}{(t_{\text{Typ E}} + t_{\text{Typ A}})} + M_{\text{Typ V}}$$

де

t = кількість хвилин, зафіксована в дослідженні часових витрат

M = кількість справ, розглянутих під час дослідження часових витрат

Typ E = справи, які надійшли до дослідження часових витрат, але розгляд яких завершився під час дослідження

Typ A = справи, які надійшли під час дослідження часових витрат, але розгляд яких було завершено після закінчення дослідження

Typ V = справи, які надійшли і були розглянуті під час дослідження часових витрат

Слід також уточнити, що під час дослідження збиралися дані щодо справ групи Typ L , куди увійшли незавершені справи, що надійшли до початку дослідження, а рішення щодо них були ухвалені вже після завершення дослідження. Проте було вирішено, що дані щодо часових витрат на справи групи Typ L ($M_{\text{Typ L}}$) включатимуться лише до формули базового числа "rebbsy", наведеної нижче, і не включатимуться до попередньої формули. Крім того, було вирішено не включати ані до першої, ані до другої формули змінну "кількість справ, що розглядалася під час дослідження" відносно справ групи Typ L .

Результат попередньої формули є знаменником формули базового числа "rebbsy", як це можна побачити нижче:

$$\frac{\text{Загальна кількість хвилин, зафіксованих в дослідженні часових витрат, на всі справи однієї категорії}}{\text{Обчислена кількість справ, опрацьованих під час дослідження (Rechnerische Menge)}}$$

Необхідно уточнити, що чисельник у вищенаведеній формулі включає також кількість хвилин, зафіксованих у дослідженні часових витрат щодо справ групи Typ L . Справи групи Typ L – це незавершені справи, що надійшли до початку дослідження, а рішення щодо них були ухвалені вже після завершення дослідження. Як вже було зазначено раніше, справи групи Typ L не були включені до попередньої формули, а були включені лише до чисельника формули базового числа "rebbsy".

Головне призначення базових чисел "rebbsy" – обчислення кількості суддів, необхідних для судів різних рівнів у Німеччині, на основі такої формули:

$$\frac{\text{Кількість справ, що надійшли на розгляд} * \text{відповідні базові числа "rebbsy"}}{\text{Наявний робочий час для розгляду справ на рік (кількість посад суддів * робочі години на день * робочі дні на рік)}^{16}}$$

Базові числа "rebbsy" періодично переглядаються Комісією судових адміністрацій федеральних земель з метою обчислення потреб у кадровому забезпеченні. На майбутнє планується переглядати базові числа "rebbsy" що 10 років, враховуючи при цьому обставини, які, можливо, вимагатимуть ранішого перегляду до спливання 10-річного терміну. Такими причинами перегляду базових чисел "rebbsy" можуть бути зміни в законодавстві, нова судова практика, структурні реформи та заходи з модернізації.

І насамкінець слід відзначити, що базові числа "rebbsy" представляють собою середній час опрацювання різних категорій типів справ. При цьому час, необхідний для опрацювання окремої справи (або типу справ) може суттєво відрізнятись. Це означає, що система "Rebbsy" є непридатною для розподілу справ у суді, встановлення контрольних показників у масштабах країни, висновків щодо схем роботи окремих працівників, та узгодження організаційних форм, що діють в різних федеральних землях.

3.2.5 Румунія

В Румунії¹⁷ складність різних справ оцінюється з використанням шкали градації, за якою кожній окремій справі присвоюється кількість балів відповідно до її рівня складності. У цьому контексті підкреслюємо, що, на відміну від тих країн, які присвоюють один і той самий рівень складності усім справам, які класифікуються в межах однієї категорії, система, прийнята в Румунії, обчислює окремо ступінь складності кожної справи .

Цю шкалу градації інтегрували до Системи судового документообігу Румунії (ECRIS) та впровадили в роботу 4 пілотних судів у 2003 р. Спочатку модуль управління ECRIS дозволяв кожному судові самостійно, на місцевому рівні, оцінювати ступінь складності справ та завантажувати її значення до системи або змінювати вже наявне значення. Побічним ефектом від такого рішення стало широке розмаїття оцінок судів, що унеможливило порівняння навантаження на різні суди та висновки щодо необхідної кількості суддів для розгляду справ, що надходять до судів.

¹⁶ Величина щорічного робочого часу суддів для розгляду справ визначається окремо для кожного регіону. Ця величина дорівнює приблизно 1700 годин на рік.

¹⁷ Автори висловлюють особливу подяку Маріані ФЕЛДЕРЯНУ з Судової ради РУМУНІЇ за її внесок у підготовку цієї частини дослідження.

В результаті Вища рада магістратури (SCM) у 2005 р. вирішила сформувати спеціальні робочі групи, на які було покладено такі завдання: визначення шкали вимірювання складності, єдиної для всієї країни; обчислення відповідного навантаження на суддю та встановлення часових меж опрацювання справ та ухвалення рішень у різних типах справ. До складу робочих груп увійшли представники 18 судів (6 окружних судів, 6 трибуналів та 6 апеляційних судів). З цією метою було проаналізовано 570 справ (300 справ на розгляді в окружних судах, 180 справ на розгляді в трибуналах та 90 справ на розгляді в апеляційних судах) та зроблено висновки відносно 50 різних типів справ (як кримінальних, так і інших). Наскільки ми зрозуміли, робочі групи брали участь у певного роду дослідженні часових витрат з метою фіксації витрат робочого часу на розгляд однієї справи. Проте ми не маємо інформації щодо тривалості дослідження часових витрат, кількості його учасників та способу фіксації (витрати на один судовий захід або на справу в цілому / чи було вимірювання послідовним або фрагментарним тощо). Ці робочі групи завершили діяльність у 2006 р., і SCM у 2007 р. ухвалила на підставі їхніх висновків рішення про уніфіковану національну шкалу вимірювання складності справ.

Наразі обчислення складності кожної окремої справи здійснюється на основі алгоритму ECRIS з урахуванням таких елементів:

1. Початковий ступінь складності, що присвоюється на підставі "основного предмету справи" та "вторинного предмету справи". Слід уточнити, що основним предметом справи є її тип або підстава для позову. Відповідно, вторинний предмет є суб-категорією типу справи. Рівень складності кожного з цих предметів (основного та/або вторинного) є константою на шкалі від 1 до 10. Наскільки ми зрозуміли, ці константи базувалися на висновках робочих груп, які засідали в 2005-2006 рр., і з того часу не переглядалися. Окрім цього, ми не маємо додаткової інформації щодо того, як члени робочих груп формували шкалу і присвоювали бали кожному предмету (основному та/або вторинному).
2. Кількість залучених до справи сторін – ця змінна відмежовує справи, де залучено до 4 сторін, від справ, де залучено 5 сторін і більше.
3. Кількість томів (обсяг справи).
  - Кількість свідків, яка перевищує 10 свідків на справу – цю змінну було включено до формули в 2016 р., але її не запровадили через технічні труднощі, пов'язані з алгоритмом ECRIS.

Співвідношення між цими змінними показано в формулах нижче. Наприклад, для справ, які включають 4 і більше сторін, алгоритм ECRIS обчислює рівень складності так:

$$\begin{aligned} & \text{[(складність основного предмета)]} \\ & + \\ & \text{[(сукупна складність вторинних предметів) x 10\%]} \\ & + \\ & \text{[(складність основного предмета) * (кількість томів) x 20\%]} \end{aligned}$$

Для справ, де є 5 сторін та більше, алгоритм ECRIS обчислить рівень складності справи так:

$$\begin{aligned} & \text{[(складність основного предмета)]} \\ & + \\ & \text{[(сукупна складність вторинних предметів) x 10\%]} \\ & + \\ & \text{[(складність основного предмета) * (кількість томів) x 20\%]} \\ & + \\ & \text{[(складність основного предмета) * (кількість сторін) x 5\%]} \end{aligned}$$

У майбутньому алгоритм ECRIS враховуватиме змінну, яка полягає в кількості свідків, що перевищує 10 на одну справу, та обчислюватиме рівень складності справи за допомогою такої формули:

$$\begin{aligned} & \text{[складність основного предмета]} \\ & + \\ & \text{[(складність вторинних предметів) x 50\%]} \\ & + \\ & \text{[(складність основного предмета) x (кількість сторін) x 10\%]} \\ & + \\ & \text{[(складність основного предмета) x (кількість свідків, яка перевищує мінімум в 10 осіб) x 10\%]} \end{aligned}$$

3.2.6 Нідерланди

У Нідерландах¹⁸ також використовуються самозвіти суддів та інших офіційних осіб судової системи щодо розподілу робочого часу. Проте в Нідерландах інакшими є методи збору даних та спосіб формулювання остаточної складності справ.

У минулому в Нідерландах використовувався метод "тіньового дослідження", згідно з яким студенти-юристи супроводжували ("були тінню") певних суддів протягом певного періоду часу з метою збору даних щодо витрат ними робочих годин на різні види суддівської діяльності. З плином часу методи збору даних змінилися і наразі становлять комбінацію двох методів: першим є метод "вибіркового контролю" (work-sampling), а другим – розрахунок часу, що здійснюється групою експертів-суддів на основі результатів вибіркового контролю.

Метод вибіркового контролю – це статистична технологія визначення частки часу, який працівники витрачають на різні види діяльності. Це робиться так: від працівників вимагається вибірково в різний час фіксувати поточну діяльність, але при цьому не відмічати час початку і кінця такої діяльності. Цей метод заснований на нідерландському дослідженні і добре працює, якщо в наявності є достатньо велика кількість учасників, які роблять фіксацію достатньо часто для відображення різних видів діяльності, яку вони виконують. Цю техніку було застосовано під час дослідження складності справ у 2014 р. та під час наступного дослідження у 2017 р. у судовій системі Нідерландів.

Дослідження 2017 р. включало 1859 учасників, випадково обраних із загальної кількості в приблизно 5100 осіб: суддів, офіційних посадових осіб судів, радників і суддів-стажерів та представників допоміжного персоналу. З цією метою було укладено контракт із зовнішньою консалтинговою фірмою для збору даних за допомогою застосунку, встановленого на смартфонах або планшетах учасників.

Збір даних через застосунок тривав стосовно кожного учасника повний тиждень, з понеділка до неділі, з 7 години ранку до півночі. До початку дослідження учасники одержали коротку анкету. Метою анкети було отримання уявлення про: стандартний робочий тиждень кожного з учасників, присутність кожного учасника в суді протягом періоду дослідження (для дослідження різних судів призначалися різні тижні), а також доступ кожного з учасників до пристроїв, що мали достатні технічні характеристики для встановлення застосунку (смартфон або планшет).

На основі відповідей на анкету учасникам були призначені різні тижні для проведення дослідження, що якомога більше збігалися з їхнім робочим графіком (наприклад, не всі окружні судді отримали один і той самий тиждень). Було також відомо, кому з учасників необхідно було надати планшет або смартфон протягом тижня дослідження.

Для забезпечення успішного збору даних дослідницька група провела в різних судах навчальні заняття (усього 23). Крім того, учасники отримали змістовну інструкцію про користування застосунком, яка містила пояснення щодо того, як недосвідченому користувачеві працювати з iPad/смартфоном/планшетом. Крім того, було підготовлено коротку відеоінструкцію, а також посібник із відповідями на типові запитання щодо роботи над дослідженням.

Як тільки кожен із учасників активував застосунок, він мав відразу ж зазначити, чим він або вона займається у цей час. Учасники могли обрати один з трьох варіантів відповіді:

1. "Я не працюю" (тобто не виконую судової діяльності саме зараз);
2. "Я займаюся діяльністю, не пов'язаною з розглядом справ..." а далі слід було обрати вид діяльності з переліку, наприклад: участь у робочих зустрічах, професійне навчання й освіта, управління та адміністративні обов'язки тощо;
3. "Я займаюся діяльністю, пов'язаною з розглядом справи типу.." і далі з переліку обирався один із типів справ, які пізніше були об'єднані у 7 правових сфер/категорій у судах першої інстанції (кримінальні справи, сімейні спори, імміграція, оподаткування, господарські справи, адміністративні та малозначні справи) та 4 правові сфери в апеляційних судах (кримінальні справи, сімейні спори, оподаткування, господарські справи).

---

¹⁸ Автори висловлюють особливу подяку Йосові ПУТСУ з Судової ради НІДЕРЛАНДІВ за внесок у підготовку цієї частини дослідження.

Застосунок повторював це запитання кожному учаснику 12 разів на день, у різний випадково обраний час, щодня протягом обраного для дослідження тижня. Застосунок ставив запитання учасникам у різні моменти часу, які мінялися щодня й були різними стосовно кожного з учасників. У результаті кожен з учасників надав інформацію про використання свого часу у 84 різні, випадково обрані моменти під час тижня, коли проводилося дослідження (надійність становила 93,3% з максимальною можливою похибкою в 10%).

Усього збір даних тривав протягом 61 тижня дослідження, обраних протягом 41 календарного тижня з січня по грудень 2017 р. Дослідження розпочалося в тиждень № 3 в січні (з 16 по 22 січня) в судах Східного Брабанту та Ден Бос і завершилося в тиждень № 50 (з 11 по 17 грудня) в суді Амстердама. Наскільки ми зрозуміли, остаточна база даних була знеособлена, щоб не допустити розкриття особистих даних учасників.

Наприкінці періоду збору даних консалтингова компанія обчислила пропорцію часу, витраченого на види діяльності, не пов'язані з розглядом справ (22-30%), і було зроблено припущення, що решта часу була витрачена на діяльність, пов'язану з розглядом справ. Решту часу було обчислено стосовно кожної з 10 вищезазначених категорій / правових сфер. Наприклад, якщо у 5% моментів фіксації відповідь була "я працюю над кримінальною справою", було зроблено висновок, що "5% наявного робочого часу в еквіваленті ЕПЗ було присвячено кримінальним справам". Відповідно, наявна кількість робочих годин в еквіваленті ЕПЗ була встановлена в 2017 році в Нідерландах на рівні 1821,6 годин на рік (253 робочі дні * 7,2 години на один робочий день). Потім це число було збільшено в пропорції до відсотків виміряного часу на кожну з вищезазначених десяти категорій.

На фінальному етапі сукупний показник для кожної категорії було поділено на різні типи справ, включені до кожної з категорій. Це зробили 10 фокус-груп у складі суддів-експертів із судів першої та другої інстанцій (одна група на кожну правову сферу). Кожна з фокус-груп провела по одному засіданню й залучила по 11 учасників з судів першої інстанції та 4 учасників з апеляційного суду. Слід зазначити, що усім судам було запропоновано взяти участь у фокус-групах, і більшість суддів були представлені суддями, а деякі – помічниками. Крім того, до фокус-груп були залучені працівники оперативних підрозділів апаратів судів.

До засідань фокус-груп члени груп отримали робочі документи, зокрема, результати вибіркового контролю, статистики щодо кількості справ, розглянутих у 2017 р., поділеної за типами справ у кожному суді тощо.

Грунтуючись на професійному досвіді та висновках, зроблених на підставі робочих документів та дискусій під час засідань груп, члени груп поділили сукупний показник складності кожної категорії на 6-8 типів справ і сформулювали показники складності для 70 різних типів справ. У майбутніх дослідженнях планується визначити середні дані не лише на національному, а й на місцевому рівні для кожного з судів.

4. Огляд моделі розрахункового судового навантаження, що застосовується в судах США

Модель розрахункового судового навантаження, яка застосовується в судах США, складається з трьох елементів:¹⁹

1. Надходження справ, що означає кількість справ, що надійшли до судів протягом одного року, пораховану окремо для кожного типу справ;
2. Складність справ, яка представляє собою кількість хвилин, які суддя або посадова особа суду повинні витратити в середньому на справу кожного типу;
3. Величина "суддівський рік", яка означає кількість хвилин, які має кожен суддя або посадова особа суду для роботи над розглядом справ протягом одного року.

Складність справи або середні витрати робочого часу на кожний тип справ визначається на основі суддівського самозвітування або самодокументування. Збір самозвітів та/або документації може бути здійснений за допомогою одного з двох методів збору даних – *методу Дельфі* та *методу дослідження часових витрат* – або з поєднанням обох методів. Унікальні характеристики, а також сильні та слабкі сторони кожного з методів будуть детально розглянуті в наступному параграфі.

¹⁹ Метью Клейман, Річард Й. Шоффлер, Браян Дж. Остром та Сінтія Дж. Лі (2019) Розрахункове навантаження: критичний елемент сучасної судової адміністрації. Міжнародний юридичний журнал, 26:1,21-32; Метью Клейман та інші. Визначення складності справ як загальний критерій: порівняльний огляд сучасних практик та майбутніх напрямків, т. 7, № 4 (2017) (Соціально-правові серії Онаті, б/д). (Matthew Kleiman, Richard Y. Schauffler, Brian J. Ostrom & Cynthia G. Lee (2019) Weighted caseload: a critical element of modern court administration, International Journal of the Legal Profession, 26:1,21-32; Matthew Kleiman et al., Case Weighting as a Common Yardstick: A Comparative Review of Current Uses and Future Directions, vol.7, n.4 (2017) (Onati Socio-Legal Series, n.d).

Коротко кажучи, метод Дельфі є "технікою опитування з метою здобути знання на основі консенсусу шляхом інтерв'ювання колеги експертів у кілька етапів".²⁰ В контексті американських досліджень складності справ метод Дельфі застосовується для збору розрахункових обчислень середнього обсягу робочого часу на одну справу на основі самозвітання суддів, обраних для участі у фокус-групі. Натомість дослідження часових витрат не залежить від оцінок робочого часу або разових чи регулярних опитувань. Цей метод заснований на постійній, в реальному часі, фіксації суддями затрат часу на одну справу. Коротко кажучи, щодня, поки триває дослідження, судді мають фіксувати тривалість робочого часу, витраченого на кожну окрему справу, яку вони розглядали того дня. Ба більше, під час більш деталізованих досліджень, судді мають не лише вказувати тип справи, над якою вони працюють, але й види суддівської діяльності, які вони здійснювали в конкретній справі.²¹

До початку 2000-х років у США в дослідженнях зі складності справ використовувався метод Дельфі для збору власних оцінок суддями робочого часу, який в середньому витрачався на кожний тип справ. Однак, як нам здається, починаючи з того часу, більшість сучасних досліджень складності справ застосовує дослідження часових витрат і вважає, що цей метод є найточнішим у визначенні складності справ. При цьому важливо підкреслити, що в цих дослідженнях досі застосовується і метод Дельфі, але лише як дослідницький інструмент з метою оцінювання та підтвердження висновків дослідження часових витрат. Таблиця 3 на наступній сторінці слугує орієнтиром і демонструє коефіцієнт участі суддів та тривалість дослідження часових витрат в 10 дослідженнях складності справ, опублікованих у США у 2013-2018 рр.

Таблиця 3. Коефіцієнт участі суддів та тривалість дослідження часових витрат у 10 дослідженнях складності справ

Штат	Коефіцієнт участі суддів	Тривалість дослідження часових витрат	Рік оприлюднення
Каліфорнія ²²	98%	4 тижні	Листопад 2018 р.
Айова ²³	94%	4 тижні	Червень 2017 р.
Орегон ²⁴	96,9%	4 тижні	Травень 2016 р.
Флорида ²⁵	97%	4 тижні	Травень 2016 р.
Індіана ²⁶	99,3%	4 тижні	Квітень 2016 р.
Кентуккі ²⁷	94-96%	4 тижні	Січень 2016 р.
Вермонт ²⁸	100%	12 тижнів	Серпень 2015 р.
Монтана ²⁹	91,8%	8 тижнів	Жовтень 2014 р.
Західна Вірджинія ³⁰	100%	9 тижнів	Вересень 2014 р.
Теннессі ³¹	95,3%	6 тижнів з 11	Жовтень 2013 р.

²⁰ Мехді Мозуні та Вольфганг Джонас. Вступ до морфологічного методу Дельфі для дизайну: інструмент дослідження у сфері дизайну, спрямованого в майбутнє. Ші Джі: Журнал дизайну, економіки та інновацій 3, № 4 (2017) 303–318, doi:10.1016/j.sheji.2018.02.004 (Mehdi Mozuni and Wolfgang Jonas, An Introduction to the Morphological Delphi Method for Design: A Tool for Future-Oriented Design Research, She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation 3, no. 4 (2017): 303–318, doi:10.1016/j.sheji.2018.02.004).

²¹ Браян Дж. Остром та інші. Оцінювання судового навантаження у Флориді. Остаточний звіт (Національний центр судів штатів, 2016) (Brian J. Ostrom et al., *Florida Judicial Workload Assessment Final Report* (National Center for State Courts, 2016))²² Судова рада Каліфорнії. Оцінювання судового навантаження: оновлені показники складності справ, дослідження судового навантаження 2018 р. Доповідь Судовій раді, 2019 (Judicial Council of California, *Judicial Workload Assessment: 2018 Judicial Workload Study Updated Case weights*, Report to the Judicial Council, 2019).

²³ Сюзан і Джон Дуглас. Дослідження з оцінки навантаження посадових осіб судів штату Айова. 2016, Денвер, Національний центр судів штатів, Консалтингові послуги для судів, 2017 (Suzanne and John Douglas., *Iowa Judicial Officer Workload Assessment Study, 2016*, Denver, National Center for State Courts, Court Consulting Services, 2017).

²⁴ С.Талларіко та А.Дейвіс. Дослідження з оцінки навантаження посадових осіб окружного суду Орегону. Національний центр судів штатів, 2016 (S. Tallarico & A. Davis, *Oregon Circuit Court Judicial Officer Workload Assessment Study*, National Center for State Courts, 2016).

²⁵ Б.Дж.Остром, М.Клейман, С.Дж.Лі та С.Рот. Остаточний звіт щодо оцінювання судового навантаження у Флориді. Національний центр судів штатів, 2016. (B.J. Ostrom, M. Kleiman, C.G. Lee & S. Roth, *Florida Judicial Workload Assessment Final Report*, National Center for State Courts, 2016).

²⁶ Д.Сейлз, С.Талларіко та Дж.Дуглас. План оцінювання навантаження судів в Індіані, складений з метою ефективного використання ресурсів. Національний центр судів штатів, 2016 (D. Sayles, S. Tallarico and J. Douglas, *Indiana Caseload Assessment Plan to Utilize Resources Efficiently*, National Center for State Courts, 2016).

²⁷ Б.Дж.Остром, М.Клейман та С.Дж.Лі. Оцінювання судового навантаження в Кентуккі. Національний центр судів штатів, 2016 (B.J. Ostrom, M. Kleiman & C.G. Lee, *Kentucky Judicial Workload Assessment*, National Center for State Courts, 2016).

²⁸ С.Талларіко, Е. Фрісс та Дж.Дуглас. Дослідження розрахункового навантаження посадових осіб та працівників суду в системі судів загальної юрисдикції Вермонту. Національний центр судів штатів, Інститут правосуддя штату, 2015 (S. Tallarico, E. Friess & J. Douglas, *Vermont Trial Court System Judicial Officer and Court Staff Weighted Caseload Study*, National Center for State Courts, state justice institute, 2015).

²⁹ С.Талларіко, Дж.Дуглас та Е.Фрісс. Дослідження розрахункового навантаження в окружному суді Монтани, Національний центр судів штатів, Інститут правосуддя штатів, 2014 (S. Tallarico, J. Douglas & E. Friess, *Montana District Court Judicial Weighted Caseload Study*, National Center for State Courts, State Justice Institute, 2014).

³⁰ Дж.Дуглас, С.Талларіко, Е.Фрісс та В.Вілліс. Дослідження навантаження суддів округу Західної Вірджинії. Національний центр судів штатів, Інститут правосуддя штатів, 2014 (J. Douglas, S. Tallarico, E. Friess & W. Wills, *West Virginia Circuit Judge Workload Study*, National Center for State Courts, State Justice Institute, 2014).

³¹ С.Талларіко, Дж.Дуглас та Е.Фрісс. Дослідження розрахункового судового навантаження в судах загальної юрисдикції Теннессі, Національний центр судів штатів, 2013 р. (S. Tallarico, J. Douglas & E. Friess, *Tennessee Trial Courts Judicial Weighted Caseload Study*, National Center for State Courts, 2013).

Як показано в таблиці вище, коефіцієнт участі суддів в обраних штатах складає від 91,8% до 100%, із середнім коефіцієнтом 96%. Крім того, тривалість дослідження часових витрат складає від 4 до 12 тижнів, середня тривалість – 5,9 тижнів.

В американській моделі після завершення дослідження часових витрат відбувається визначення початкових показників складності за допомогою однієї з двох формул. Першою є "формула на основі заходів" ("events-based"), другою – "формула на основі кількості хвилин в річному перерахунку на один тип справ у звітах про дослідження часових витрат" ("annualised time-study minutes reported per case-type category").

Формула на основі заходів базується на таких чотирьох кроках:

- i. Визначення заходів, пов'язаних із розглядом справ, які трапляються в усіх типах справ і потребують витрат робочого часу в суді. В цьому контексті формула повинна включати лише заходи, притаманні широкому колу типів справ та судів. Іншими словами, до уваги не повинні братися поодинокі або незвичні заходи (наприклад, різні робочі звички та стилі окремих суддів, окремі обставини тощо).³²
- ii. Вилучення даних по штату з системи документообігу або з вибраних вручну справ для визначення середньої частоти кожного з заходів у кожному типі справ.
- iii. Збір самозвітів/документації суддів про обсяг робочого часу, витраченого на вжиття кожного заходу в кожному типі справ (методом Дельфі або дослідження часових витрат).
- iv. Множення частоти події на середні витрати часу суддями на вжиття заходів, необхідних для розгляду справи, за кожним типом справ.

У наступній таблиці демонструється застосування формули на основі заходів до двох типів справ: серйозні злочини (felony) та розлучення.³³ Необхідно уточнити, що в цьому числовому прикладі робочий час є медіанною величиною, вираженою в хвилинах на один захід.

Таблиця 4. Застосування формули на основі заходів для справ про серйозні злочини та розлучення

Справа про серйозний злочин				Справа про розлучення		
Вид заходу	Витрати робочого часу на 1 захід	Частота заходу	Показник складності події	Витрати робочого часу на 1 захід	Частота заходу	Показник складності події
Початкова явка в суд	5	1,05	5,25	30	0,05	1,5
Попередній розгляд	17	0,63	10,71	---	---	---
Пред'явлення обвинувачення	7	0,64	4,48	---	---	---
Призначення дат /досудова нарада	15	0,03	0,45	15	0,44	6,6
Попереднє засідання / клопотання	15	1,83	27,45	30	0,49	14,7
Заочне рішення / прийняття заяви про визнання вини	15	0,85	12,75	15	0,47	7,05
Слухання в суді	47	0,01	0,47	30	0,36	10,8
Слухання в суді присяжних	480	0,05	24,00	---	---	---
Заходи після винесення рішення / рішення присяжних	15	0,18	2,70	20	0,05	1,0
Рішення у справі / винесення вироку	18	0,73	13,14	20	0,61	12,2
Ордер на арешт	5	0,39	1,95	3	0,02	0,06
Апеляція/перегляд	5	0,33	1,65	30	0,05	1,5
Початкова складність справи у хв. (серйозні злочини)			105	Початкова складність справи у хв. (розлучення)		55,4

Очевидна перевага формули на основі заходів полягає в тому, що вона дозволяє дослідникові розбити увесь час для визначення складності справи на заходи, визначити захід, який потребує найбільше часу, порівняти часовитратні заходи в межах справ різного типу та зробити висновки на цій підставі. Таким чином, формула на основі заходів забезпечує краще розуміння навантаження у кожному типі справ. Недоліком цієї формули є те, що вона потребує дослідницьких зусиль для збору даних щодо частоти кожного з заходів у кожному типі справ. А такі зусилля можуть означати проведення повноцінного тривалого дослідження протягом 3-4 місяців, необхідних для повного збору та аналізу даних стосовно частоти. Альтернативою є "формула на основі

³² В.Е.Фленгоу та Б.Дж.Остром. Оцінювання потреби в суддях та допоміжному судовому персоналі. Національний центр судів штатів, 1996 (V.E. Flango & B.J. Ostrom, *Assessing the Need for Judges and Court Support Staff*, National Center for State Courts, 1996).

³³ Там само

кількості хвилин в річному перерахунку на один тип справ у звітах про дослідження часових витрат", яка базується на таких компонентах:

- i. Сукупна загальна кількість хвилин у кожному типі справ, за повідомленнями всіх учасників дослідження часових витрат;
- ii. Кількість робочих днів протягом усього періоду дослідження часових витрат;
- iii. Загальна кількість робочих днів суддів для роботи з розгляду справ на рік;
- iv. Кількість справ, що надійшли в попередньому році, за кожним типом справ.

У таблиці внизу демонструється обчислення складності справи про простий кримінальний проступок (misdemeanor) у штаті Айова.³⁴

Таблиця 5: Застосування "формули на основі кількості хвилин в річному перерахунку на один тип справ у звітах про дослідження часових витрат" в Айові:

Реальна кількість хвилин , зафіксованих під час збору даних у справах про прості проступки	208 886
Ділиться на	/
Кількість днів збору даних	20
Дорівнює	=
Кількість хвилин в межах штату на роботу зі справами про проступки	10,444
Множиться на	*
Загальна кількість робочих днів суддів на рік	215
Дорівнює	=
Кількість хвилин в межах штату на розгляд справ про прості проступки в річному перерахунку	2 245 460
Ділиться на	/
Кількість справ про прості проступки, що надійшли за попередній рік	172 459
Дорівнює	=
Початкова складність справи (у хвилинах)	13

Перевага цієї формули випливає з того, що від дослідника не вимагається збору та аналізу даних щодо частоти різних заходів, отже, скорочується тривалість дослідження та час, необхідний для обчислення складності справ. Недоліком цієї формули є втрата можливості розбивати складність справи на частини та досліджувати окремо часозатратні заходи з метою кращого розуміння показників як відображення складності справи.

Після обчислення попередньої складності справ ці показники потім підлягають коригуванню, яке може включати перегляд та підтвердження даних фокус-групами у складі суддів-експертів, дослідження на предмет достатності, опитування, візити на місця тощо. Ці заходи дозволяють дослідницькій групі скоригувати за потреби попередні показники складності для адекватного відображення затрат часу, необхідних для ефективного та результативного опрацювання справ кожного типу.

Наступним етапом після завершення збору даних щодо витрат часу, аналізу даних та присвоєння остаточної складності кожному типу справ є обчислення кількісної потреби в посадах суддів в ЕПЗ для опрацювання поточного розрахункового навантаження. Це робиться за допомогою такої формули:

Щорічна кількість справ кожного типу, що надходить x показник складності,
присвоєний цьому типу справ (додається для всіх типів справ)

Кількість хвилин, які має один суддя або посадова особа суду для роботи над розглядом справ протягом одного року.

5. Порівняльний аналіз

У цьому розділі буде спочатку представлено та розглянуто спільну рису моделей, що становили предмет цього дослідження, а після того буде представлено та розглянуто ключові розбіжності між цими моделями. Виходячи з цих розбіжностей, ми запропонуємо розподіл різних моделей на чотири головні групи на основі дворівневої

³⁴ Сюзан і Джон Дуглас. Дослідження з оцінки навантаження посадових осіб судів штату Айова. Денвер, Національний центр судів штатів, Консалтингові послуги для судів, 2017 (Suzanne and John Douglas, *Iowa Judicial Officer Workload Assessment Study*, 2016, Denver, National Center for State Courts, Court Consulting Services, 2017).

класифікації, яка збагачує класифікацію, наявну в літературі. Нарешті, завершуватиметься цей розділ стислим викладенням головних причин вибору тієї чи іншої моделі (методу), що є основою для рекомендацій, які будуть викладені в наступному розділі.

Отже, наші висновки демонструють, що спільна для всіх моделей риса має два головні елементи. Першим елементом є "підрахунок справ", який означає підрахунок кількості справ, що надійшли за останній рік, за кожним типом справ. У цьому аспекті слід зазначити, що існують моделі, в яких рахується кількість розглянутих справ – або замість кількості справ, що надійшли, або на додаток до неї. При цьому, як уявляється, жодна з розглянутих у цьому дослідженні моделей не включає до формули визначення потрібної кількості суддів кількість справ, що перебувають на розгляді.

Ба більше, існують моделі, де здійснюється підрахунок середньої кількості справ за останні три роки, а також моделі, де обчислюється середнє арифметичне зважене за три роки, і де дані за кожний рік впливають у різній пропорції на остаточну величину середнього арифметичного (як це робиться в моделі, прийнятій у Чеській Республіці). Проте, незважаючи на те, чи рахуються справи, що надходять, або розглянуті справи, а також на те, чи робиться це за один рік чи за три, загальний принцип, спільний для всіх моделей визначення складності справ, полягає в тому, що різні типи справ повинні рахуватися окремо і, відповідно, їм повинні присвоюватися окремі показники складності, щоб відобразити різницю в кількості часу та зусиль, необхідних для їх розгляду.

Другий елемент, спільний для всіх моделей визначення складності справ, полягає в самозвітуванні суддів та інших працівників судів щодо рівня складності в кожному типі справ. У зв'язку з цим важливо відрізнити самозвіт, що є інструментом дослідження, який застосовується в усіх моделях визначення складності справ, та самодокументуванням (фіксацією), яке застосовується лише в деяких моделях. По суті, самозвіти надаються ретроспективно, у відповідь на запитання, які пізніше можуть бути обговорені в групах, і базуються на суб'єктивних думках та уявленнях респондента. Самодокументування натомість означає послідовну, безперервну та ретельну фіксацію робочого процесу кожного учасника в реальному часі. Ця різниця є суттю розбіжностей між методом Дельфі, що базується на самозвітах у формі оціночних підрахунків, та методом дослідження часових витрат, що ґрунтується на емпіричному самодокументуванні з боку кожного учасника. Важливо відзначити, з урахуванням цієї різниці, що, хоча всі моделі визначення складності справ передбачають збір суб'єктивних самозвітів (з застосуванням методу Дельфі або його різновиду), використання цих самозвітів є різним у залежності від моделі. Наприклад, у деяких моделях визначення складності справ самозвіти суддів використовуються як основне джерело інформації для обчислення показника складності справи. Разом з тим, в інших моделях самозвіти суддів є другорядним джерелом, потрібним лише для перевірки показників, визначених на основі самодокументування суддів (наприклад, під час дослідження часових витрат). Далі цю різницю буде розглянуто докладніше.

Якщо повернутися до збору самозвітів, що є частиною всіх моделей, важливо відзначити той факт, що процес збору даних вимагає ухвалення рішень щодо широкого кола методологічних питань. Наприклад, в межах методу Дельфі (або його різновиду) учасникам можуть ставитися відкриті питання, які дозволяють респондентам відповідати своїми словами, або ж закриті, де пропонується обирати між заздалегідь сформульованими варіантами відповідей. Крім того, потрібно буде ухвалювати такі рішення: про формулювання запитань; про кількість респондентів (залучати увесь корпус суддів або робити вибірку; робити вибірку репрезентативною або такою, що включає лише експертів тощо); про те, в якій спосіб запитання будуть поставлені перед учасниками. Наприклад, запитання можуть бути поставлені шляхом опитування або відповідей на анкети (у паперовому вигляді або онлайн), під час індивідуальних співбесід віч-на-віч чи в ході групової бесіди, яка завершується груповою дискусією тощо. Крім того, запитаннями може передувати, як орієнтир, презентація відповідних статистичних даних, результатів тематичних досліджень або огляд висновків, одержаних із застосуванням іншого дослідницького інструментарію. Безумовно, усі ці методологічні аспекти впливають на достовірність та надійність зібраних даних, тому рішення щодо їх застосування мають бути зваженими, усвідомленими та обґрунтованими. Такими самими мають бути рішення і в разі застосування додаткових або альтернативних методів збору даних, щодо яких постають аналогічні або інші питання методології.

Після огляду спільних рис усіх моделей можемо зазначити, що головні розбіжності між моделями можуть бути узагальнені і зведені до таких чотирьох ключових характеристик.

1. *Окрема одиниця оцінювання та вираження складності справи.* Нею може бути або одиниця часу (тобто, кількість хвилин на одну справу), або інші відносні числові величини, бали або індикатори, які визначають складність справи, але не завжди конвертуються в кількість часу на одну справу.
2. *Метод збору даних.* У загальній класифікації традиційно вирізняються два ключові методи збору даних: метод Дельфі (оцінювання) та метод дослідження витрат часу (емпіричні вимірювання). До цієї загальної класифікації ми додамо третій метод – вибірковий контроль, який застосовується для визначення пропорції часу, який учасники витрачають на різні види діяльності, обираючи для цього випадкові моменти протягом дня. Як вже зазначалося, цей метод було втілено в нідерландській моделі і пізніше поєднано з методом Дельфі.
3. *Прозорість визначення складності справ.* Це означає можливість поділу складності справи на різні чинники, що передбачають робочу діяльність, та аналіз впливу кожного з цих чинників на загальний показник складності. До таких чинників належать заходи, що вимагають витрат часу, завдання, які судді виконують у справах, та/або інші показники, пов'язані зі справами, на основі яких можна передбачити

складність справи. Прозоре визначення складності справ забезпечує краще та глибше розуміння складності роботи судді.

4. *Кількість окремих і незалежних показників складності справ у кожній моделі.* У цьому відношенні наявність великої кількості груп справ, що мають окремі та незалежні показники складності справ, може означати вищий ступінь деталізації та точності моделі. Іншими словами, якщо різні типи справ об'єднуються в усе менше число категорій, а всім типам справ, об'єднаним в одну категорію, присвоюється одна й та сама складність, це нівелює різницю між типами справ. Тому невелике число таких категорій може зашкодити досягненню мети щодо надійного відображення і обчислення різниці між різними типами справ.

Тепер розглянемо ці чотири характеристики докладніше.

1. Окрема одиниця оцінювання та вираження складності справи

Деякі моделі оцінюють і виражають складність справи в одиницях часу (найчастіше в хвилинах) або у відносних числових одиницях, які можна конвертувати в одиниці часу. Такі одиниці визначення складності справ застосовуються, зокрема, в Австрії, Німеччині, Нідерландах, Сербії, Ізраїлі³⁵ та у США. З іншого боку, існують моделі, в яких складність різних типів справ вимірюється на основі індикаторів, розташованих на шкалі оцінок, відкритій або закритій, які не конвертуються в одиниці часу. Такі моделі запроваджено, наприклад, у Фінляндії та Литві, де справам присвоюються коефіцієнти складності, або в Румунії, де справам присвоюються попередні оцінки складності.

Тут важливо пояснити, що вираження складності справ в одиницях часу дозволяє робити наступні три види обчислень:

- *Обчислення пропорцій між різними типами справ.* Наприклад, якщо складність цивільної справи становить 80 хвилин, а складність кримінальної справи – 40 хвилин, то співвідношення між цивільними та кримінальними справами є 2 до 1, що означає, що цивільна справа є вдвічі складнішою та витратнішою за часом, ніж кримінальна справа. З цього випливає інший висновок: на кожну цивільну справу, призначену судді А, судді Б слід призначати дві кримінальні справи, щоб призначення справ було справедливим і збалансованим.
- *Обчислення різниці між різними типами справ.* Наприклад, на підставі наведених вище числових виразів можна дійти висновку про те, що цивільна справа вимагає на 40 хвилин більше робочого часу судді, ніж кримінальна.
- *Обчислення сукупного робочого часу судді, необхідного для розгляду різних типів справ.* Наприклад, якщо надійшло 100 цивільних справ і 100 кримінальних, це означає, що сукупний робочий час судді, потрібний для розгляду цих справ, становить 12 тис. хвилин, що дорівнює 200 робочим годинам. Цей результат досягається за допомогою такого обчислення:

$$[(40 \text{ хвилин} * 100 \text{ справ, що надійшли}) + (80 \text{ хвилин} * 100 \text{ справ, що надійшли})] \div 60 \text{ хвилин} = 200 \text{ годин роботи судді.}$$
 Порівнюючи цей результат з реальним обсягом робочого часу суддів у судовій системі, можна обрахувати кількість суддівських посад в ЕПЗ, необхідну для розгляду поточних справ.

Хоча більшість відносних величин зберігають взаємну пропорційність, притаманну одиницям часу, вони, можливо, не дозволять обчислення різниці між різними типами справ або сукупного робочого часу та відповідної кількісної потреби в суддях. Наприклад, у фінляндській моделі коефіцієнти складності зберігають взаємну пропорційність, притаманну одиницям часу, а отже, дозволяють визначити, наприклад, що пропорційне співвідношення між цивільними та кримінальними справами становить 2,2:1.

---

³⁵ У дослідженні складності справ, проведеному в Ізраїлі в 2012 р., одна одиниця вимірювання складності дорівнювала 2,8 хвилини.

Проте коефіцієнт складності у фінляндській системі не конвертується в одиниці часу, а отже, не може бути застосований для обчислення різниці між різними типами справ. Для ілюстрації цього наведемо різницю між цивільною справою та кримінальною справою, яка у фінляндській моделі становить 1,2 (2,2-1). Водночас ця різниця не має видимого сенсу, якщо немає ключа, який би перетворив її на одиниці часу. Відповідно, ці коефіцієнти складності й не спрямовані на обчислення сукупного робочого часу суддів, необхідного для розгляду певної кількості справ різних типів, що надійшли. Те саме можна сказати й про литовську та румунську моделі. Крім того, як було зазначено під час огляду литовської моделі, пропорційний характер прийнятих в Литві коефіцієнтів складності обмежується лише судами однієї юрисдикції або одного рівня. Це означає, що коефіцієнти складності різних юрисдикцій не можуть бути порівняні та оцінені з метою забезпечення збалансованого та справедливого розподілу справ між різними юрисдикціями. Ці приклади демонструють потенційні переваги одиниць часу над індикаторами чи іншими видами балів. Те саме можна сказати й про естонську модель.

Виняток із класифікації на підставі єдиної одиниці складності (хвилин робочого часу на одну справу або відносних балів на одну справу) становлять чеська та хорватська моделі. В обох цих моделях так звана "складність" є похідною від попередньо встановленої передбаченої квоти справ для розгляду кожним суддею протягом року. Наприклад, згідно з чеською моделлю, передбачається, що суддя окружного суду розглядає 282 кримінальні справи на рік. Це означає, що показник "складності" у 282 не має відношення до кількості хвилин для розгляду окремої кримінальної справи. Або, з іншого боку, ця числова величина може розглядатися як певного роду сукупна величина складності, присвоєна цілій категорії кримінальних справ в розрахунку на один "суддівський рік". Така сукупна величина складності є, отже, еквівалентом однієї суддівської посади. Іншими словами, в Чеській Республіці співвідношення між кількістю суддів в окружних судах та кількістю кримінальних справ становить 1:282.

Аналогічно, модель, прийнята в Хорватії, також базується на квотах, але не зупиняється на цьому, а обчислює складність окремих справ. Це можна проілюструвати таким прикладом: якщо річна квота на одного суддю становить 165 цивільних справ, що розглядаються судами загальної юрисдикції, тоді складність однієї такої цивільної справи обчислюється за такою формулою: 1 рік / 165 справ = 0,006. Іншими словами, одна цивільна справа, що розглядається судами загальної юрисдикції, потребує в середньому 0,006 "суддівського року". Теоретично цей показник складності можна конвертувати в кількість хвилин на одну справу з урахуванням визначення величини "суддівського року" (кількість хвилин на рік, які суддя має для роботи з розгляду справ). Проте, наскільки нам відомо, цей метод офіційно не застосовується ані в хорватській, ані в чеській моделі. У підсумку окремі одиниці вимірювання складності у чеській та хорватській моделях можна вважати одиницями часу. Проте вони не є звичайними одиницями часу у вигляді хвилин на окрему справу, а отже, є винятком з дихотомічної класифікації, заснованій на різниці між одиницями часу у вигляді хвилин на одну справу та балами й індикаторами, що не конвертуються в одиниці часу.

2. Метод збору даних

Традиційна загальна класифікація ділить моделі визначення складності справ на два види: засновані на методі Дельфі та засновані на методі дослідження часових витрат. Проте така дихотомічна класифікація може не враховувати моделей, де запроваджено змішаний метод на основі цих двох, або моделей, де запроваджено третій метод, що не підпадає під унікальні характеристики методу Дельфі або методу дослідження часових витрат. Це стосується нідерландської моделі, що ґрунтується на методі аналізу використання часу суддями на основі вибіркового дослідження їхньої роботи у випадково взяті моменти повсякденних робочих процесів. Цей метод має назву "вибірковий контроль" (work sampling) (іншими назвами є, зокрема, "миттєва вибірка" (shot sampling), "частотна вибірка" (occurrence sampling), "багатомоментний аналіз" (multi moment analysis (MMA)) тощо).

По суті, усі три методи передбачають збір даних від учасників з метою кількісного вираження рівня складності різних типів справ. Разом із тим, ці методи відрізняються за способом збору даних, його тривалістю, кількістю учасників та рівнем участі кожного з них, а також за одиницями, в яких у подальшому виражатиметься складність справ. Ці розбіжності підсумовано в таблиці нижче.

Таблиця 6. Розбіжності в методах збору даних

	Метод Дельфі (розрахункові)	Метод вибіркового контролю	Метод дослідження часових витрат (емпіричні)
Вид даних, які надають учасники, та спосіб їх збору	суб'єктивні самозвіти , де оцінюється рівень складності справи. Ці самозвіти надаються ретроспективно , як відповідь на структуровані запитання, згодом вони обговорюються в групах для досягнення консенсусу.	розбите на сегменти звітування в реальному часі про поточну діяльність, здійснювану кожним з учасників без звітування про час початку та кінця кожного виду діяльності або його тривалість. Результати такого звітування одержує третя сторона (комп'ютерний застосунок або отримувач телефоном чи онлайн) через випадково визначені проміжки часу .	постійна самостійна фіксація тривалості кожного виду діяльності в режимі реального часу , яка здійснюється індивідуально кожним з учасником вручну або у формі онлайн-журналу. *Рівень деталізації визначається зазвичай формою суддівського журналу часу.
Тривалість збору даних (сюди не включається збір даних щодо частоти заходів)	Короткочасний період, зазвичай обмежується 1-2 засіданнями робочої групи.	Відносно короткочасний період, найчастіше триває від 1 до 3 тижнів.	Відносно тривалий період від 4 тижнів до кількох місяців.
Кількість учасників	Вибірка з суддівського корпусу (потрібно рішення щодо критерію відбору).	Вибірка з суддівського корпусу (потрібно рішення щодо критерію відбору).	Репрезентативна вибірка з усього корпусу
Рівень участі, який вимагається від учасників	Мінімальна участь. Суб'єктивні самозвіти та оціночні розрахунки, що надаються в групах.	Середній рівень участі. Потребує участі протягом певного часу в межах фрагментарного звітування щодо використання часу через випадково визначені проміжки часу протягом тижня, максимум трьох тижнів.	Високий рівень участі. Від суддів вимагається самостійна, постійна та безперервна фіксація робочого часу, який вони витрачають на кожний вид суддівської діяльності протягом кількох тижнів або місяців.
Єдина одиниця складності справ	Бали/індикатори або одиниці часу	Одиниці часу	Одиниці часу

Як уже зазначалося раніше, здається, що в усіх моделях визначення складності справ застосовується метод Дельфі або його різновид із метою збору звітів від суддів та інших відповідних працівників. Разом із тим, у моделях, де застосовується метод дослідження часових витрат як основний дослідницький інструмент та головне джерело даних, метод Дельфі вживається лише як допоміжний інструмент з метою перевірки та, за необхідності, коригування висновків дослідження часових витрат. Це стосується австрійської та німецької моделей, а також, поміж іншого, останніх досліджень у США. У принципі, те саме можна сказати й про моделі, які базуються на методі вибіркового контролю як на основному джерелі інформації та застосовують метод Дельфі як допоміжний інструмент дослідження. Здається, втім, що в нідерландській моделі визначення складності справ не можна точно визначити, який з двох методів (метод Дельфі або вибіркового контролю) є основним джерелом інформації. Це так тому, що вплив обох методів на кінцеві показники складності в нідерландській моделі може вважатися однаковим. Тому ми вирішили не відносити нідерландську модель до методу Дельфі, а зробити для неї третій вид класифікації – поєднання методу Дельфі з методом вибіркового контролю.

Відповідно, в наступній таблиці пропонується створити дворівневу класифікацію різних моделей визначення складності справи. На першому рівні моделі поділятимуться за одиницею вимірювання складності, яка в них застосовується (одиниці часу (хвилини) або бали чи індикатори, що не обов'язково конвертуються у хвилини). На другому рівні моделі поділятимуться відповідно до ключового методу, який застосовується в них для визначення попередніх показників складності справ. На цьому рівні буде задіяно потрібну класифікацію розглянутих вище методів: дослідження часових витрат; комбінація вибіркового контролю з методом Дельфі; метод Дельфі (або його різновид) сам по собі. Слід уточнити, що моделі, де для визначення попередніх показників складності застосовується дослідження часових витрат, а після того використовується метод Дельфі для перевірки висновків дослідження, класифікуються як такі, де застосовується метод дослідження часових витрат.

Таблиця 7. Запропонована дворівнева класифікація різних моделей визначення складності справ

Одиниця визначення складності в моделі	Одиниці часу (хвилини)			Бали та індикатори, що не обов'язково конвертуються у хвилини
	А. Метод досліджень часових витрат	В. Метод вибіркового контролю + метод Дельфі	С. Метод Дельфі (або його різновид)	
Головний метод збору попередньої інформації від суддів				

Як показано на таблиці вгорі, ця класифікація ділить різні моделі на чотири великі групи:

- А. До групи А включено всі моделі, які виражають складність в **одиницях часу** та ґрунтуються на дослідженні **часових витрат**. До цієї групи включено, зокрема, моделі, що застосовуються в Австрії, Данії та Німеччині. До цієї групи також включено дослідження, проведені в межах американської та ізраїльської моделей, які перейшли від методу Дельфі, що застосовувався раніше, до методу часових витрат.
- В. До групи В включено всі моделі, які виражають складність в **одиницях часу**, але ґрунтуються на поєднанні **методу вибіркового контролю з методом Дельфі**. До цієї групи належить нідерландська модель визначення складності справ.
- С. До групи С включено всі моделі, які виражають складність в **одиницях часу**, але ґрунтуються на **методі Дельфі або його різновиді**. До цієї групи належать сербська модель, ізраїльська модель визначення складності справ 2013 р. та американська модель, яка раніше була заснована на методі Дельфі.
- Д. До групи D включено всі моделі, які виражають складність у **балах або індикаторах** та ґрунтуються на **методі Дельфі**. Окрім інших, ця група включає моделі, які застосовуються в Хорватії, Чеській Республіці, Фінляндії, Литві та Румунії. Слід уточнити, що цей перелік не є вичерпним, бо в його основі лежать часткові дані, які ми отримали до цього часу. Здається, більшість держав-членів, представники яких відповіли на анкету, можна віднести до цієї групи.

Причини того, чому в кожній судовій системі робиться вибір на користь того чи іншого методу або тієї чи іншої моделі, полягають в ретельному вивченні плюсів та мінусів кожного методу. Отже, головні плюси та мінуси кожного з методів будуть викладені в наступній окремій таблиці.

Таблиця 8. Головні переваги та недоліки методу Дельфі

Метод Дельфі	
Головні переваги	Головні недоліки
1. Швидкий процес збору інформації (часто в межах одного або двох днів засідань фокус-групи) та порівняно низькі витрати (не потрібно залучення зовнішніх послуг).	1. У класичному методі Дельфі використовуються фокус-групи у складі суддів-експертів, а отже, він не є репрезентативним і не враховує думки новопризначених та недосвідчених суддів.
2. Консенсус досягається на основі висновків суддів-експертів або репрезентативної вибірки професійних суддів.	2. Достовірність цих суб'єктивних самооцінок є надто проблематичною через когнітивні упередження (тобто, недо- чи переоцінку), груповий вплив та помилки людського сприйняття.
3. Простий процес отримання інформації, що вимагає від учасників мінімальних зусиль, а також мінімального втручання в їхні робочі процеси.	3. Форма запитань, які ставляться перед учасниками, також може вплинути на їхні відповіді та зашкодити надійності та достовірності даних. ³⁶

³⁶ Там само

Таблиця 9. Головні переваги та недоліки методу вибіркового контролю

Метод вибіркового контролю	
Головні переваги	Головні недоліки
1. На відміну від методу Дельфі, цей метод надає статистичний інструмент, який дозволяє обчислювати частку часу, витрачену на кожний вид діяльності;	1. Він не фіксує реальної тривалості обраного виду діяльності, як це робиться під час дослідження часових витрат;
2. Він заснований на емпіричних даних з реального часу, зібраних через випадкові проміжки часу, що посилює достовірність та точність інформації в порівнянні з методом Дельфі. Відповідно, цей засіб збору інформації надає також можливість моніторингу та підтримки під час збору даних, так само як і тлумачення інформації в реальному часі для забезпечення її достовірності;	2. Він не дозволяє розбиття на дрібні частини діяльності в робочому потоці, за якою ведеться спостереження, і не дає можливості визначити найбільш часозатратні заходи, як це робиться в ході дослідження часових витрат (в залежності від форми дослідження);
3. У порівнянні з методом дослідження часових витрат він потребує відносно невеликого часу для збору даних (кілька тижнів, в залежності від особливостей проекту), має відносно простий спосіб одержання інформації, характеризується низьким рівнем зусиль і мало заважає робочим процесам учасників.	3. Він потребує достатньої кількості учасників та достатньо тривалого періоду збору даних, щоб забезпечити репрезентативність отриманого пакету даних. Отже, в залежності від особливостей проекту, збір даних може виявитися таким само часозатратним та дорогим, як і під час дослідження часових витрат. ³⁷

Таблиця 10: Головні переваги та недоліки методу дослідження часових витрат

Дослідження часових витрат	
Головні переваги	Головні недоліки
1. Цей метод забезпечує безпосереднє вимірювання у вигляді інформації "з перших рук" на основі постійної фіксації в реальному часі.	1. Вважається більш дорогим і часозатратним, ніж метод Дельфі.
2. Він надає надійне та засноване на емпіричних даних джерело інформації, яке уможливорює глибокий аналіз в різних напрямках, чого не забезпечують інші методи. Ці напрямки включають формування середніх/медіанних/мінімальних/максимальних величин тривалості різних видів діяльності та різні варіанти аналізу (у розрахунку на один суд, на одну посаду, на одну справу, на один вид діяльності тощо). Саме тому метод дослідження часових витрат вважається "золотим стандартом досліджень у сфері визначення складності справ". ³⁸	2. Він є обтяжливим для суддів, адже вимагає ретельної й постійної фіксації їхнього робочого часу протягом кількох тижнів та навіть місяців.

У підсумку рішення про те, який метод є кращим для конкретної судової системи, має ухвалюватися з урахуванням, зокрема, таких чинників: часові рамки, виділені для остаточного визначення складності справ; фінансове та кадрове забезпечення реалізації проекту; технічні та адміністративні ресурси організації; рівень готовності суддів до участі в довготерміновій дослідницькій роботі тощо. Для ілюстрації того, як забезпечується баланс цих чинників, можна відзначити, що, за результатами досліджень, "метод Дельфі застосовується, як правило, там, де обсяг адміністративних даних є обмеженим, часові рамки проектів – вузькими, фінансування – обмеженим, а культурні та політичні бар'єри знижують імовірність активної участі суддів у дослідженні часових витрат".³⁹

3. Прозорість остаточного визначення складності справ

Існують моделі, в яких складність справ представлена як сума усіх частин процесу, що дозволяє дійти висновків про відносний вплив кожного з чинників або елементів на кінцевий результат визначення складності справи. Гарним прикладом прозорого визначення складності є відповідна "формула на основі заходів", що застосовується, поміж інших країн, у США, Сербії та Ізраїлі. Як вже зазначалося вище, формула на основі заходів

³⁷ Наприклад, у нідерландській моделі окремі тижні для індивідуальних спостережень були різними і разом зайняли цілий рік, а отже, часові рамки цього дослідження дорівнювали періоду проведення дослідження часових витрат в межах середньої моделі, де застосовується цей метод.

³⁸ Клейман, М.: Лі, Сінтія Дж.; Остром, Браян Дж.; Шоффлер, Річард Й. 2017. "Визначення складності справ як загальний критерій: порівняльний огляд сучасних практик та напрямків майбутнього використання". Соціально-правові серії Онаті [онлайн], 7 (4), 640- 660 (Kleiman, M.: Lee, Cynthia G.; Ostrom, Brian J.; Schauffler, Richard Y. 2017. "Case Weighting as a Common Yardstick: A Comparative Review of Current Uses and Future Directions", Onati Socio-legal Series [online], 7 (4), 640- 660). Доступно для ознайомлення за адресою: <http://ssrn.com/abstract=3047725>

³⁹ Там само

дозволяє дослідникам розбивати загальний показник складності справи на окремі частини відповідно до заходів, порівнювати часозатратні заходи в межах різних типів справ, визначати найбільш часозатратні заходи і на цій підставі робити додаткові висновки. Отже, формула на основі заходів сприяє кращому розумінню унікальної складності, притаманної кожному типу справ.

При цьому формула на основі заходів вимагає від дослідницької групи здатності одержувати точну, своєчасну та надійну інформацію стосовно частоти, з якою кожен захід відбувається у кожному з типів справ (наприклад, кількість судових засідань на одну справу, кількість рішень, ухвалюваних у справі, кількість остаточних рішень у справі, тип рішень тощо). Ця здатність залежить від двох альтернативних джерел інформації. Першим джерелом, який має перевагу над іншим, є система документообігу або інші комп'ютеризовані статистичні інформаційні системи, в яких здійснюється збір відповідних елементів даних. Простіше кажучи, якщо за допомогою цих систем (документообігу чи інших) на постійній основі відбувається збір достовірної інформації щодо частоти тих чи інших заходів, обробка та аналіз зібраних даних є достатньо простими, швидкими та ефективними. Проте, якщо відповідну інформацію стосовно частоти заходів неможливо знайти в електронному вигляді (через те, що вона не обробляється комп'ютерами або її надійність є недостатньою), тоді альтернативним джерелом інформації є ручна вибірка з паперових судових справ. У цьому разі, звичайно, для того, щоб зробити репрезентативну вибірку справ у кожній категорії, потрібен доступ до паперових матеріалів справ, а також достатня кількість кваліфікованих дослідників із юридичною освітою. Природним є те, що внаслідок ручної обробки справ більше часу знадобиться на обробку вибірки даних, дослідження буде завершено із затримкою, а також виникатимуть питання щодо достовірності даних. Саме тому важливим є застосування довготривалих стратегічних підходів, які забезпечать вчасну, точну, достовірну, повну й доступну комп'ютеризацію усієї необхідної інформації.

Альтернативний засіб вираження складності справи, де не потрібна інформація щодо частоти заходів (або інші елементи даних, пов'язані зі справами), зветься "чорною скринькою". У формі "чорної скриньки" показник складності справи є "непрозорою" величиною, яка не дає інформації стосовно окремих заходів чи інших показників, з яких складається показник складності, а також їхньої відносної ваги в цьому показнику складності. Як зазначалося в попередніх розділах, таким чином відображаються показники складності справ в австрійській та німецькій моделях, так само як і коефіцієнти складності у фінляндській, литовській та румунській моделях. При цьому цікавим є те, що формула складності справ, що застосовується в Румунії та Фінляндії, включає як "прозорі" індикатори, так і коефіцієнти у вигляді "чорної скриньки". Наприклад, формула в моделі, що застосовується в Румунії, включає такі "прозорі" індикатори як кількість томів, кількість учасників та свідків у кожній окремій справі. Отже, це дозволяє точніший і такий, що ґрунтується на емпіричному досвіді, опис рівня складності справи.

У підсумку можна зазначити, що "прозорість" формули складності справ є одним із показників рівня деталізації та точності моделі її визначення. Іншими словами, моделі, що застосовують "прозорі" показники складності, вважаються детальнішими та точнішими, ніж інші.

4. Кількість окремих і незалежних показників складності у кожній моделі

Важливим є усвідомлювати, що кількість типів справ, або об'єднаних категорій цих типів, яким присвоюється окремий і незалежний показник складності, також може свідчити про рівень деталізації та точності моделі визначення складності справ. Простіше кажучи, чим більше типів справ, складність яких визначається окремо, тим більш детальною та точною є модель.

При цьому, чим більше типів справ, які потребують окремого визначення складності, включається до дослідження, тим більшими є обсяг часу та дослідницьких зусиль з метою одержання відповідної інформації щодо кожного типу справ та її аналізу (тобто, кількості справ, що надходять, та інших відповідних показників, пов'язаних зі справами, таких як частота заходів). Це є причиною того, що в деяких моделях перевага надається об'єднанню різних типів справ у дедалі менше число категорій з метою зменшення обсягу дослідницької роботи та скорочення часових рамок, необхідних для обчислення складності. Разом із тим, об'єднання різних типів справ в одну категорію знищує різницю між ними. Простіше кажучи, різним типам справ, об'єднаним в одну й ту саму категорію, буде присвоєно один і той самий рівень складності.

Можна, як орієнтир, відзначити, що, згідно з нашими висновками, в нідерландській моделі, наприклад, окремі показники складності присвоюються 70 різним категоріям справ; у литовській моделі показники складності присвоюються 45 типам справ; у сербській – 8 категоріям типів справ. Для порівняння: у системі розрахункового навантаження США типи справ також об'єднуються у категорії, але показники складності присвоюються, як правило, обмеженому числу категорій. Наприклад, в окружному суді Монтани у 2014 р. показники складності були присвоєні 13 категоріям типів справ; в окружному суді Орегону в 2016 р. – 18 таким категоріям; 28 категорій типів справ отримали показники складності в Айові в 2017 р., 33 категорії – в Кентуккі в 2016 р. Цікаво також зазначити, що в 2013 р. в межах моделі визначення складності справ, що застосовується в Ізраїлі, окремі та незалежні показники складності були присвоєні 101 типові справ.

6. Рекомендації

Перелік рекомендацій ґрунтується на широкому за тематикою аналізі, представленому в цьому дослідженні, і не має бути вичерпним. Його метою є надати ключові поради для представників судової сфери, які прагнуть розробити систему визначення складності справ або здійснити переоцінку вже наявної.

Рекомендація 1: Залучення та заохочення суддів до активної участі в дослідженні

Судді є основними зацікавленими сторонами у процесі визначення складності справ. Їхня активна участь та незамінний внесок дуже важливі для успіху будь-якої моделі визначення складності справ. Тому важливо заохочувати суддів висловлювати думку та брати активну участь у всіх етапах дослідження. Це сприятиме прозорій спільній роботі, а також підвищить готовність суддів брати участь у процесі; гарантуватиме, що набір даних буде репрезентативним та надійним; збільшить довіри суддів до методології дослідження та його висновків. У зв'язку з цим, можливим шляхом посилення довіри до процесу є знеособлення даних про учасників та запевнення суддів у тому, що дані не використовуватимуться для оцінки їхньої індивідуальної ефективності. Крім того, можна також усунути побоювання з приводу зловживання даними, зібраними дослідницькими структурами всередині судової системи, завдяки співпраці із зовнішніми дослідними установами або незалежними консультантами.⁴⁰

Рекомендація 2: Призначення досвідченого керівника дослідницького проекту

Керівник дослідницького проекту повинен мати відповідний професійний досвід у цій галузі досліджень та користуватися повагою з боку суддів. Керівникові проекту буде доручено планування, проектування та реалізація дослідницького проекту на всіх його етапах, за умови його перегляду та затвердження консультативним комітетом.

Рекомендація 3: Формування консультативного комітету

Консультативний комітет складатиметься з досвідчених представників судової влади та може включати, поміж інших осіб: суддів-експертів, які представляють суди, що відрізняються чисельністю, географічним розташуванням чи юрисдикцією; дослідників; статистиків; працівників апарату суду; керівників апарату суду тощо. Консультативному комітетові буде доручено надання методичної допомоги зі стратегічних питань, нагляд за проектом дослідження та затвердження його результатів.⁴¹

Рекомендація 4: Здійснення комплексної оцінки наявних ресурсів

Для того, щоб будь-яка адаптована до конкретної судової системи модель була успішною, потрібне всебічне попереднє оцінювання наявних ресурсів, за допомогою яких така модель досягатиме своєї мети. Таке оцінювання включатиме:

- Складання переліку типів справ, які будуть включені до дослідження;
- Визначення часозатратних завдань та видів діяльності/заходів, що будуть класифіковані як пов'язані чи не пов'язані з розглядом справ;
- Тестування наявності, доступності та надійності комп'ютеризованих статистичних даних за відповідними показниками, пов'язаними зі справами (кількість справ, що надходить щорічно, за типом справи та/або частота заходів за типом справи тощо);⁴²
- Визначення необхідності внесення даних за допомогою вибірки судових справ вручну та наявності можливостей для цього;
- Оцінювання кількості дослідників, статистиків, групи технічної підтримки та іншого персоналу, необхідного для успішного виконання проекту дослідження;
- Оцінювання потреб у зовнішніх послугах та наявності ресурсів для фінансування цих послуг;
- Встановлення належних, достатніх та реалістичних часових меж, що враховують унікальні вимоги кожного етапу дослідження;
- Оцінювання рівня готовності суддів брати участь у довготривалій дослідницькій роботі.

⁴⁰ див. примітку 36 вище

⁴¹ Метью Клейман та інші. Оцінка моделі визначення судового навантаження в Луїзіані. Національний центр судів штатів, 2014 р. (Matthew Kleiman et al., *An Assessment of Louisiana's Judicial Workload Model*, National Center for State Courts, 2014).

⁴² див. примітку 36.

Рекомендація 5: Визначення кількості типів справ, що будуть включені до дослідження

Визначення переліку певних типів справ, які отримають окрему оцінку складності, або об'єднання декількох типів справ в одну категорію, яка отримує одну й ту саму оцінку, має ґрунтуватися на таких вимогах:

- Обов'язково слід забезпечити, щоб система розподілу справ послідовно та достовірно фіксувала дані щодо кількості справ, які надійшли в провадження за кожним визначеним типом справ.⁴³
- Кількість справ, що надійшли в провадження за типом, повинна бути достатньою для забезпечення надійності вимірювання складності справ.
- Класифікація справ за їх типами або категоріями, що об'єднують різні типи справ, має базуватися на чіткому юридичному та логічному розмежуванні типів справ. Інакше кажучи, ця класифікація повинна бути одночасно виключною та повністю вичерпною, гарантуючи, що будь-яка конкретна справа підпадає лише під один тип або категорію справ.⁴⁴
- Об'єднання різних типів справ в одну категорію може також ґрунтуватися на однаковому середньому обсязі судової роботи, необхідної для опрацювання однієї справи кожного типу. Однак такий спосіб об'єднання можна застосовувати лише після визначення складності справ.

Рекомендація 6: Визначення схеми проведення дослідження

Схема дослідження повинна забезпечувати оптимальний баланс між різними підходами до його фінансової ефективності. Цей баланс має враховувати, з одного боку, бажаний рівень деталізації та точності обраної схеми дослідження, а також те, на що спрямоване визначення складності справ, а з іншого боку, часові рамки проекту, наявні фінансові та кадрові ресурси, а також рівень участі, який вимагається від суддів. Перелік методологічних питань, що визначають схему проведення дослідження, включає:

- Кількість учасників – участь усього корпусу суддів забезпечить надійний набір даних із репрезентативними висновками, які не потребуватимуть застосування вибірки. Однак це також вимагатиме більших зусиль та фінансових витрат для збору даних, ніж адекватна та репрезентативна вибірка з суддівського корпусу.
- Техніка вибірки – стосується, звичайно, лише тих досліджень, які ґрунтуються на даних вибірки. Головним правилом тут є використання стратифікованої/репрезентативної вибірки всього суддівського корпусу, щоб результати були надійними та репрезентативними. Інші методи вибірки містять: випадкову вибірку, ручну вибірку, добровільну вибірку, вибірку лише серед досвідчених суддів тощо. Однак надійність висновків, зроблених на підставі цих методів, вважається сумнівною.
- Методологія збору даних – рішення щодо неї має ґрунтуватися на унікальних характеристиках кожного методу (метод Дельфі, метод дослідження часових витрат або поєднання методу вибіркового контролю та методу Дельфі), як це зазначалося в порівняльному аналізі.
- Єдина одиниця вимірювання складності справи (хвилини роботи або індикатори та бали) і прозорість вимірювання, як це зазначалося в порівняльному аналізі.
- Тривалість збору даних – рішення про це повинно ухвалюватися залежно від кількості учасників та обраної методології збору даних.
- Форма запитань (метод Дельфі), або документації дослідження часових витрат (паперова чи онлайн), або збору даних методом вибіркового контролю (телефоном або за допомогою застосування на комп'ютері/смартфоні).
- Величини "суддівський рік" та "суддівський день" – ці величини є невід'ємною частиною моделей, що вимірюють складність справи в одиницях часу і дозволяють обчислити необхідну кількість суддівських посад для належного й ефективного опрацювання поточної кількості справ. Ці величини повинні встановлюватися консультативним комітетом.

⁴³ Там само

⁴⁴ Браян Дж. Остром та інші. Остаточний звіт щодо оцінювання судового навантаження у Флориді. Національний центр судів штатів, 2016. (Brian.J. Ostrom et al., *Florida Judicial Workload Assessment Final Report*, National Center for State Courts, 2016).

Рекомендація 7: Планування періоду збору даних

Визначення часу збору суддівських самозвітів або документації потребує делікатних підходів; бажано не робити цього напередодні чи під час значних реформ, які можуть поставити під загрозу точність, дійсність та достовірність зібраних даних. Також доцільно планувати збір даних у період, який не збігатиметься з офіційними святковими днями чи відпустками.⁴⁵

Рекомендація 8: Розроблення навчальної програми для учасників

У масштабних проєктах збору даних необхідно розробити навчальну програму, щоб заздалегідь забезпечити уніфікований, надійний і точний збір інформації. Учасників можна навчати фіксації часу, що витрачається на один вид діяльності (у дослідженні часових витрат) або звітуванню про використання часу (у дослідженні вибіркового контролю) за допомогою навчальних презентацій в судах, відеоінструкцій та письмових настанов тощо. Щоб учасники правильно застосовували настанови, можна, як додатковий інструмент, в тестовому режимі заповнити форми дослідження часових витрат або попрацювати з застосунком перед використанням вибіркового контролю.

Рекомендація 9: Створення команди технічної та професійної підтримки

Важливою є технічна та професійна підтримка учасників досліджень часових витрат або вибіркового контролю під час усього періоду збору даних. Технічна підтримка вирішуватиме проблеми, наприклад, із завантаженням інформації на вебсайт або до застосунку на комп'ютері/смартфоні. У свою чергу, професійна підтримка стосуватиметься питань належної класифікації діяльності, яка є предметом спостереження, уникнення дублювання звітності та інших питань проведення дослідження, з якими учасники стикаються під час збору даних.

Рекомендація 10: Вжиття заходів для перевірки початкових показників складності справ та визначення остаточних показників. Має бути проведено коригування з метою забезпечення належного відображення в показниках рівня складності кожного типу справ. Такі заходи з коригування можуть включати опитування після збору даних, під час яких суддів-учасників просять оцінити, чи відображають початкові показники складності справ час, достатній для надання високоякісних послуг, або ж лише робочий час в умовах поточних часових обмежень щодо різних типів справ. Ці опитування можуть також включати відкриті запитання, відповідаючи на які, судді визначатимуть показники, що потребують коригування, та обґрунтовуватимуть доцільність окремих коригувань. Додатковим заходом після збору даних є проведення обговорень у фокус-групах (метод Дельфі чи його різновид) для оцінювання початкових показників складності справ та необхідних коригувань для визначення остаточних показників. Додаткові заходи передбачатимуть індивідуальні та групові опитування суддів і працівників апарату суду, а також візити до судів для отримання уявлення про належні практики та ефективні робочі моделі.

Рекомендація 11: Належне застосування показників складності справ

Загалом показник складності справ обраховує рівень складності різних типів справ, оцінюючи середню кількість часу та зусиль, необхідних для опрацювання однієї справи певного типу. Цю оцінку середнього часу та зусиль для однієї справи не слід плутати з оцінкою ефективності роботи окремого судді. Слід уточнити, що використання середньої величини означає, що, наприклад, існує малозначна справа, яка потребує 10 хвилин для опрацювання, та ще одна малозначна справа, яка потребує 30 хвилин для опрацювання. Однак показник складності цих справ буде однаковим і встановлюватиметься в середньому значенні – 20 хвилин на справу. Отже, на підставі вимірювання складності справи не можна твердити, що суддя, який присвячує справі усі потрібні 30 хвилин, є неефективним, оскільки середня величина складності становить 20 хвилин. З огляду на зазначене не рекомендується використовувати визначення складності справи для оцінювання ефективності роботи суддів. У зв'язку з цим слід також враховувати, що використання показників складності справ для оцінювання ефективності може відштовхнути суддів від участі в зборі даних та зашкодити можливості одержання репрезентативного набору даних і достовірного визначення складності справ.

Рекомендація 12: Періодичне коригування з метою забезпечення актуальності та надійності показників складності справ. З плином часу на об'єктивність будь-якої системи визначення складності справ впливають зовнішні чинники, як-от зміни законодавства, судової та юридичної практики, технологій, що застосовуються судами, адміністративних практик тощо. З цієї причини системи визначення складності справ слід переглядати щорічно та оновлювати кожні 5–7 років або кожні 3 роки стосовно досліджень, які ґрунтуються на вибіркового контролі. При цьому, якщо подібні істотні зміни законодавства, технологій або політики стаються у період між регулярними оновленнями моделі, може бути скликана фокус-група за методом Дельфі з метою ухвалення рішення щодо вжиття належних заходів.⁴⁷

⁴⁵ Див. примітку 38 вище.

⁴⁶ Метью Клейман та інші. Оцінка моделі визначення судового навантаження в Луїзіані (січень 2014). Національний центр судів штатів (Matthew Kleiman et al., An Assessment of Louisiana's Judicial Workload Model (January 2014), National Center for State Courts).

⁴⁷ Браян Дж. Остром та інші. Остаточний звіт щодо оцінювання судового навантаження у Флориді. Національний центр судів штатів, 2016 (Brian.J. Ostrom et al., Florida Judicial Workload Assessment Final Report (National Center for State Courts, 2016)).

7. Післямова

Очевидно, кількісне вимірювання обсягу суддівської роботи в середньому в кожній справі є саме по собі складним процесом із надзвичайно серйозними вимогами. Проте воно є важливим для ухвалення зважених рішень на основі фактичних даних, що ґрунтуються на конкретних і чітко вимірюваних стандартах. Згідно з відомим висловлюванням Пітера Друкера, "ви не можете управляти тим, що ви не в змозі виміряти", а інструментом вимірювання в сфері оцінювання складності справ є система визначення їхньої складності.

Відтак у цьому дослідженні було проведено огляд різних практик визначення складності справ у Європі з фокусом на моделях, що застосовуються в Австрії, Данії, Естонії, Німеччині, Румунії та Нідерландах. Ми також провели огляд моделі визначення складності справ, що застосовується у США, щоб забезпечити додаткову базу для порівняння.

На основі цього всебічного огляду ми зробили порівняння різних моделей, визначили подібності та відмінності між ними. Наші висновки демонструють той факт, що всі розглянуті в цьому дослідженні моделі мають спільну рису у вигляді двох елементів. Першим із них є застосування підрахунку справ (кількості справ в одному їх типі), а другим – застосування суб'єктивних самозвітів суддів щодо їхнього сприйняття рівня складності різних типів справ (з використанням методу Дельфі або його різновиду).

Далі ми зробили висновок про те, що розглянуті моделі відрізняються одна від одної за чотирма ключовими характеристиками. Першою характеристикою є єдина одиниця вимірювання складності, за якою моделі діляться на такі, що вимірюють складність справ у часових одиницях, та такі, де застосовуються бали або індикатори, що не обов'язково конвертуються в одиниці часу. Друга характеристика – це основний метод збору інформації від суддів, що застосовується в кожній із моделей. Тут ми додали до загальної класифікації (на основі методу Дельфі та методу часових витрат) третій вид класифікації – на основі методу вибіркового контролю, поєднаного з методом Дельфі. Наскільки нам відомо, це унікальне поєднання методів у сфері визначення складності судових справ застосовується лише в Нідерландах, збагачуючи, таким чином, традиційну дихотомічну класифікацію, відому з професійної літератури (дослідження витрат часу та метод Дельфі). Третя проаналізована нами характеристика полягала в спроможності розбивати показник складності на різні чинники, що передбачають роботу, і ця спроможність є індикатором рівня точності та детальності вимірювання складності справ. У цьому плані ми поділили моделі на ті, що застосовують "прозорі" показники, та ті, що використовують показники у формі "чорних скриньок". Останньою характеристикою, яку ми розглянули, була кількість типів справ, яким у кожній моделі присвоюються окремі та незалежні показники складності. Цю характеристику було також запропоновано вважати індикатором рівня деталізації та точності кожної з моделей.

Після співставлення наших висновків стосовно вищевказаних чотирьох ключових характеристик ми запропонували рейтингову шкалу для оцінювання різних моделей з погляду деталізації та точності, а також рівня зусиль (часу, фінансування та ступеня залученості учасників), яких потребує реалізація кожної з моделей.

В останньому розділі ми надали перелік рекомендацій, який не є вичерпним, для орієнтування представників судових систем та осіб, відповідальних за розробку політики, які мають інтерес до впровадження системи визначення складності справ або коригування вже наявної системи.

Сподіваємось, що цей інструментарій початкового рівня досягне своєї мети та закладе підвалини подальшого прогресу в цій сфері досліджень та практики.

Бібліографія

Округ Бентон, штат Вашингтон. Система визначення складності справ. Штат Вашингтон, 2018 (Benton County Washington State, Case Weighting System, Washington State, 2018).

Черетто, Дж.Д. Формула визначення навантаження на суди в Сербії. Проміжна доповідь. Проект щодо ефективності судів, Британська рада, 2017 р. (Ceretto J.D., Weighted caseload formula for the courts of Serbia, Interim Report, Judicial Efficiency Project, British Council, 2017).

Комітет міністрів Ради Європи. Рекомендація № R (94) 12, ухвалена 13 жовтня 1994 р.

Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судової влади та незмінюваності суддів (Consultative Council of European Judges (CCJE), On Standards Concerning the Independence of the Judiciary and the Irremovability of Judges, CCJE (2001) OP N°1, Strasbourg 2001).

Висновок № 17 (2014) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади (Consultative Council of European Judges (CCJE), On the Evaluation of Judges' work, the Quality of Justice, and respect for Judicial Independence, CCJE (2014) OP N°17, Strasbourg 2014).

Європейська Хартія про статус суддів Ради Європи та Пояснювальна записка до неї, Страсбург, 1998 (Council of Europe, European Charter on the Statute for Judges and Explanatory Memorandum, Strasbourg, 1998).

Долкі, Норман, та Олаф Хелмер. Експериментальне застосування експертами методу Дельфі, Наука управління, 9 (3): 458-467, 1963 (Dalkey, Norman & Olaf Helmer, "An Experimental Application of the Delphi Method to the Use of Experts", Management Science 9 (3): 458-467, 1963).

Долкі, Норман, Б. Браун та С.В. Кокрен. Метод Дельфі III: застосування самооцінки для покращення оціночних розрахунків у групі. Технологічне прогнозування та соціальні зміни, 1, 1970 (Dalkey, Norman, B. Brown and S.W. Cochran, "The Delphi Method III: Use of Self Ratings to Improve Group Estimates," Technological Forecasting and Social Change, 1, 1970).

Діллер, Дж. Вимірювання судового навантаження та щоквартальний звіт про статус справ, Індіанаполіс, Іллінойс, 2018 (Diller, J., Weighted Caseload Measures & The Quarterly Case Status Report, Indianapolis, Illinois, 2018).

Дуглас, Дж., С.Талларіко, Е.Фрісс та В.Вілс. Дослідження навантаження суддів округу Західної Вірджинії. Національний центр судів штатів, Інститут правосуддя штатів, 2014 (Douglas, J., Tallarico, S., Friess E. & W. Wills, West Virginia Circuit Judge Workload Study, National Center for State Courts, State Justice Institute, 2014).

Дуглас С. та Дж. Дуглас. Дослідження з оцінки навантаження посадових осіб судів штату Айова. Національний центр судів штатів, Консалтингові послуги для судів, Денвер, 2017 (Douglas S. & J. Douglas, Iowa Judicial Officer Workload Assessment Study, National Center for State Courts, Court Consulting Services, Denver, 2017).

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя. Глосарій ЄКЕП. Страсбург, Рада Європи, 6 грудня 2019/5 (European Commission for the Efficiency of Justice, CEPEJ Glossary, Strasbourg, Council of Europe, 6 December 2019/5).

Європейська мережа рад юстиції, Дублінська декларація про стандарти прийняття на роботу та призначення членів судових органів від 9-11 травня 2012 р. (European Network of Council for the Judiciary, Dublin Declaration on Standards for the Recruitment and Appointment of Members of the Judiciary, 9-11 May 2012).

Федеральний судовий центр. Дослідження складності справ в окружних судах у 2003-2004 рр. Вашингтон, округ Колумбія, 2005 р. (Federal Judicial Center, 2003-2004 District Court Case Weighting Study, Washington D.C., 2005).

Міністерство юстиції Фінляндії. Департамент судової адміністрації. Відділ адміністрації судів. Принципи обчислення навантаження та показників ефективності відповідно до показників навантаження судів загальної юрисдикції, Меморандум від 1 липня 2013 р. (Ministry of Justice of Finland. Department of Judicial Administration. Court Administration Unit, Principles for Calculation Workloads and Performance Targets According to the Workload Indicators of General Courts, Memorandum, 1 July 2013).

Е. Фленгоу та Б.Дж. Остром. Оцінювання потреби в суддях та допоміжному судовому персоналі. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 1996 (Flango, E. & B.J. Ostrom, Assessing the Need for Judges and Court Support Staff, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 1996).

Законодавчі збори штату Флорида. Офіс Програми аналізу політики та підзвітності уряду (OPPAGA). Інформаційний матеріал щодо методів оцінювання навантаження суддів та підтвердження потреби в суддях на основі визначення складності справ. Доповідь № 97-96, OPPAGA, Таллахассі, Флорида, 1998 (Florida Legislature, Office of Program Policy Analysis and Government Accountability (OPPAGA), Information Brief on Weighted Caseload Methods of Assessing Judicial Workload and Certifying the Need for Judges. Report No 97-96, OPPAGA, Tallahassee, FL, 1998).

Гордон, Т.Дж. Метод Дельфі: Glenn, Дж.С. та Т.Дж. Гордон (ред.). Методологія досліджень майбутнього, CD-ROM версія 3.0. Вашингтон: Проект Тисячоліття, Американська рада Університету ООН, 2009 (Gordon, T.J., The Delphi Method, in Glenn J.C. & T.J. Gordon (eds.), Futures Research Methodology, CD-ROM Version 3.0.). Washington: The Millennium Project, American Council for the United Nations University, 2009.

Гремкоу, Х. Оцінювання кадрових потреб у секторі правосуддя. Світовий банк, Вашингтон, округ Колумбія (Gramckow, H., Estimating Staffing Needs in the Justice Sector, World Bank, Washington DC.). Доступно за посиланням: <http://documents.worldbank.org/curated/en/958421468324281209/Estimating-staffing-needs-in-the-justice-sector>

Гаммергрєн Л., Гарлі Дж. та С. Петкова. Аналізи визначення складності справ як інструмент досягнення ефективності суддів: уроки, замітники та настанови. Група Світового банку, Вашингтон, округ Колумбія, 2017 (Hammergren L., Harley G. & S. Petkova, Case Weighting Analyses a Tool to Promote Judicial Efficiency: Lessons, Substitutes and Guidance, The World Bank Group, Washington DC., 2017).

Гарольд А. Лінстоун і Маррі Турофф (ред.). Вступ до методу Дельфі: техніка та застосування. 2002 (Harold A. Linstone & Murray Turoff (eds.), Introduction to the Delphi Method: Techniques and Applications, 2002), доступно за посиланням: <https://web.njit.edu/~turoff/pubs/delphibook/delphibook.pdf>.

Гарт, С.Дж., Вікенс, С.Д. Оцінювання та прогнозування робочого навантаження // Гарольд Р. Бухер (ред.). МЕНПРИНТ, підхід до інтеграції систем, Ван Ностранд Рейнголд, Нью-Йорк, 1990, с. 257-258 (Hart, S.G., Wickens, C.D., *Workload Assessment and Prediction*, in Harold R. Boohar (ed.), *Manprint, an approach to systems integration*, Van Nostrand Reinhold, New York, 1990, pp. 257-258).

Гелмер, О. Аналіз майбутнього: метод Дельфі. Ренд корпорейшн, Санта-Моніка, Каліфорнія, 1967 (Helmer, O., *Analysis of the Future: The Delphi Method*, The Rand Corporation, Santa Monica, California, 1967).

Судова рада Каліфорнії. Потреба в нових посадах суддів у вищих судах: попередня оновлена інформація про потребу в суддях на 2018 р. Оціночна доповідь для законодавчих зборів, 3 листопада 2018 р. (Judicial Council of California, *The Need for New Judgeships in the Superior Courts: Preliminary 2018 Update of the Judicial Needs, Assessment report to the legislature*, 3 November 2018), доступне за посиланням: https://www.courts.ca.gov/documents/lr-2018-JC-judicial-needs-assessment-GC69614_c_1-and-3.pdf

Клейман, М. та інші. Оцінювання моделі визначення судового навантаження в Луїзіані. Національний центр судів штатів, 2014 (Kleiman, M. et al., *An assessment of Louisiana's Judicial workload model*, National Center for State Courts, 2014).

Клейман, М. Розрахункове навантаження: критичний елемент сучасної судової адміністрації. Міжнародний юридичний журнал, 26, січень, с. 21-22, 2019 (Kleiman, M., "Weighted Caseload: a Critical Element of Modern Court Administration", *International Journal of the Legal Profession*, 26, January, pp. 21-32, 2019).

Клейман, М. та інші. Визначення складності справ як загальний критерій: порівняльний огляд сучасних практик та майбутніх напрямків діяльності, Соціально-правові серії Онаті, том 4, 2017. (Kleiman, M., et al. "Case Weighting a Common Yardstick: A Comparative Review of Current Uses and Future Direction", *Onati Socio-Legal Series*, vol. 4, 2017).

Крейчи, Й. Досягнення якості в опитуваннях: назустріч комплексній перспективі. *Sociologický časopis / Чеський соціологічний часопис*, № 6. (Krejčí, J., "Approaching Quality in Survey Research: Towards a Comprehensive Perspective". *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, n. 6).

Ленгброк, П. та М. Клейман. Програми зменшення накопичення справ та методи визначення розрахункового навантаження для південно-східної Європи, два порівняльні розслідування. Сараєво, 2016 (Langbroek, P. & M. Kleiman, *Backlog Reduction Programs and Weighted Caseload Methods for South East Europe*, Two Comparative Inquiries, Sarajevo, 2016).

Лінхард А. та Д. Кеттігер. Дослідження управління розподілом навантаження в судах: методологічні питання, *Утрехтський юридичний огляд*, 7(1), 66, 68, 2011 (Lienhard, A. & D. Kettiger, "Research on the Caseload Management of Courts: Methodological Questions", *Utrecht Law Review*, 7(1), 66, 68, 2011).

Макдональд, Г.Дж. та С.П. Кірш. Застосування методу Дельфі як засобу оцінювання потреб в кадровому забезпеченні судів. *Журнал системи правосуддя* 3 (3), 314-321 (McDonald, H.G. and C.P. Kirsch, "Use of the Delphi Method as a Means of Assessing Judicial Manpower Needs", *The Justice System Journal* 3 (3), 314-321).

Міністерство юстиції Фінляндії. Відділ адміністрації судів. Департамент судової адміністрації. Меморандум. Принципи обчислення навантаження та показників ефективності відповідно до показників навантаження судів загальної юрисдикції, 2013 (Ministry of Justice of Finland, Department of Judicial Administration, *Memorandum: Principles for calculating workloads and performance targets according to the workload indicators of general courts*, 2013).

Моралес Кампоя А.Ф. Розробка інструмента NASA-TLX з кількома рівняннями для оцінювання навантаження, *Міжнародний журнал проблем комбінаторної оптимізації та інформатики*, 11, № 1, січень 2020 р., 50 (Morales Campoya A. F., "Development of the NASA-TLX Multi Equation Tool to Assess Workload.", *International Journal of Combinatorial Optimization Problems & Informatics* 11, n. 1, January 2020, 50).

Мозуні, М. та В.Джонас. Вступ до морфологічного методу Дельфі для дизайну: інструмент дослідження у сфері дизайну, спрямованого в майбутнє. *Журнал дизайну, економіки та інновацій* 3, № 4 (2017) 303–318, doi:10.1016/j.sheji.2018.02.004 (Mozuni, M. and W. Jonas, "An Introduction to the Morphological Delphi Method for Design: A Tool for Future-Oriented Design Research," *The Journal of Design, Economics, and Innovation* 3, n. 4 (2017): 303– 318, doi:10.1016/j.sheji.2018.02.004).

Рейдель, Дж. Навантаження та складність справ в окремих типах справ. Кримінальні справи судів першої інстанції в регіональних судах Німеччини. Документ, представлений на щорічній конференції EGPA, Единбург, вересень 2013 (Reidel, J., *Caseload and Weight of Cases in Special Types of Cases First Instance Criminal Cases in Regional Courts in Germany*, Paper presented at the EGPA Annual Conference, Edinburgh, September 2013).

Національний центр судів штатів. Дослідження судового навантаження на суддів та апарат судів у судовому окрузі Канзас, 31 жовтня 2011 р. (National Center for State Courts, *Kansas District Court Judicial and Clerk Staff Weighted Caseload Study*, October 31, 2011).

Оклолі, С. та С.Д.Павловські. Метод Дельфі як дослідницький інструмент: приклад, конструктивні міркування та застосування. *Інформація та менеджмент* 42(1) с. 15-29. (Okloli, C. and S.D. Pawloski, "The Delphi method as a research tool: an example, design considerations and applications", *Information and Management* 42(1) pp. 15-29).

Партові, Ф.Й. та Бертон, Дж. (1993). Використання аналітичного ієрархічного процесу для ABC-аналізу. *Міжнародний журнал операцій і менеджменту виробництва*, 13(9), 29-44. Partovi, F. Y., & Burton, J. (1993). "Using the analytic hierarchy process for ABC analysis". *International Journal of Operations & Production Management*, 13(9), 29-44.

Остром, Б.Дж. та М. Клейман. Оцінювання судового навантаження в Мінесоті. Остаточний звіт. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2010 (Ostrom, B. J.& M. Kleiman, *Minnesota Judicial Workload Assessment. Final Report*, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2010).

Остром, Б.Дж., М. Клейман та С.Дж. Лі. Оцінювання судового навантаження в Кентуккі. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2016 (Ostrom, B. J., Kleiman, M. & C.G. Lee, *Kentucky Judicial Workload Assessment*, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2016).

Остром, Б.Дж., Клейман, М.С., Лі, Дж. та С.Пот. Остаточний звіт щодо оцінювання судового навантаження у

Флориді. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2016 (Ostrom, B.J., Kleiman, M.C., Lee G. & S. Roth, Florida Judicial Workload Assessment, Final Report, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2016).

Остром Б.Дж., Клейман М. та С.Рот. Оцінювання судового навантаження в Вірджинії. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2017 (Ostrom, B. J., Kleiman, M., L& S. Roth, Virginia Judicial Workload Assessment, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2017).

Пейс Н. та інші. Показники складності справ для федеральних організацій адвокатів, Корпорація Ренд, Санта-Моніка, Каліфорнія, 2011 (Pace, N. et al, Case-Weights for Federal Defender Organizations, Rand Corporation, Santa Monica, California, 2011).

Сейлз, Д., С. Талларіко та Дж. Дуглас. План оцінювання навантаження судів в Індіані, складений з метою ефективного використання ресурсів. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2016 (Sayles, D., S. Tallarico & J. Douglas, Indiana Caseload Assessment Plan to Utilize Resources Efficiently, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2016).

Талларіко, С. Дослідження судового навантаження на суддів та апарат судів у судовому окрузі Канзас. Національний центр судів штатів, 31 жовтня 2011 р. (Tallarico, S., Kansas District Court Judicial and Clerk Staff Weighted Caseload Study, National Center for State Courts, October 31, 2011).

Талларіко С., Дуглас Дж. та Е. Фрісс. Оцінювання судового навантаження у Верховному суді Аризони, округ Могаве. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2013. (Tallarico, S., Douglas J. & E. Friess, Judicial Workload Assessment Superior Court of Arizona, Mohave County, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2013).

Талларіко С., Дуглас Дж. та Е. Фрісс. Дослідження розрахункового судового навантаження в судах загальної юрисдикції Теннессі. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2013 (Tallarico, S., Douglas J. & E. Friess, Tennessee Trial Courts Judicial Weighted Caseload Study, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2013).

Талларіко, С., Дуглас Дж. та Е. Фрісс. Дослідження розрахункового навантаження в окружному суді Монтани, Національний центр судів штатів та Інститут правосуддя штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2014 (Tallarico, S., Douglas J.& E. Friess, Montana District Court Judicial Weighted Caseload Study, National Center for State Courts, State and State Justice Institute, Williamsburg, VA, 2014).

С. Талларіко, Е. Фрісс та Дж. Дуглас. Дослідження розрахункового навантаження посадових осіб та працівників у системі судів загальної юрисдикції Вермонту. Національний центр судів штатів, Інститут правосуддя штату, Вільямсбург, Вірджинія, 2015 (Tallarico, S., Friess E. & J. Douglas, Vermont Trial Court System Judicial Officer and Court Staff Weighted Caseload Study, National Center for State Courts, State Justice Institute, Williamsburg, VA, 2015).

Талларіко, С. та А. Дейвіс. Дослідження з оцінки навантаження посадових осіб окружного суду Орегону. Національний центр судів штатів, Вільямсбург, Вірджинія, 2016 (Tallarico, S. & A. Davis, Oregon Circuit Court Judicial Officer Workload Assessment Study, National Center for State Courts, Williamsburg, VA, 2016).

Тіппетт Л.Х.С. Статистичні методи в дослідженнях текстильної промисловості. Ч. 3 – Метод "раптового зняття показників" у проведенні досліджень витрат часу механізмів та співробітників у заводських дослідженнях. Журнал Інституту текстилю. Праці 26, № 2, січень 1935 р. (Tippett L.H.C., statistical methods in textile research. part 3—a snap-reading method of making time-studies of machines and operatives in factory surveys," Journal of the Textile Institute Transactions 26, no. 2, February 1935).

Управління безоплатної правової допомоги штату Вашингтон. Політика визначення складності справ у зразковій справі про проступок, 2014 (Washington State Office of Public Defense, Model Misdemeanour Case Weighting Policy, 2014).

Вейншалл-Марджел, К., Галон І. та І. Тарабулос. Показники складності справ для оцінювання судового навантаження в Ізраїлі. Відділ досліджень судів Ізраїля, 2013 (Weinshall-Margel, K., Galon I. & I. Taraboulos, Case Weights for the Assessment of Judicial Workloads in Israel, The Israeli Courts Research Division, 2013).

Вінклер Д. та інші. Поєднання дослідження розрахункового навантаження з організаційним аналізом в судах: перший досвід нового методологічного підходу в Швейцарії. Міжнародний журнал управління та автоматизації, 7, № 1, 15 липня 2015: 27 (Winkler D. et al., "Combining a weighted caseload Study with an organizational analysis in courts: first experiences with a new methodological approach in Switzerland", International Journal of Control and Automation, 7, no.1, July 15, 2015: 27).

Вітtrup, В. Підхід на основі "права на сумнів" до визначення складності справ. Покращення та спрощення оцінювання навантаження в судах. Копенгагенська бізнес-школа, липень 2017. (Wittrup, W., Benefit of doubt approach to case weighting. Improving and simplifying the assessment of workload in courts, Copenhagen Business School, July 2017).